

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

Sociální politika a sociální práce

Autor: Petra Němcová

Vedoucí práce: JUDr. Ing. Daniel Prouza, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské/diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské/diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské/diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne **2. května 2019**

podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce JUDr. Ing. Danielu Prouzovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a poskytnutí konzultací během jejího vypracování.

Nutná obrana jako okolnost vylučující protiprávnost

Abstrakt

Práce se zabývá nutnou obranou z hlediska trestního práva a přibližuje toto téma laické veřejnosti.

Hlavním cílem je vytvoření uceleného, objektivního pohledu na problematiku nutné obrany v České republice a přiblížení základních aspektů, které se týkají tohoto problému.

Obsahem práce je historický exkurz, jednotlivé podmínky nutné obrany, excesy z jejích mezí, a také kapitola věnovaná sebeobraně a prevenci. Je zde zmíněn i pohled na použití automatických obranných systémů v nutné obraně a porovnání nutné obrany v sousedních zemích.

Klíčová slova

Okolnosti vylučující protiprávnost, nutná obrana, útok, zcela zjevně nepřiměřené exces, automatická obranná zařízení, sebeobrana, prevence

Necessary Defence as a Circumstance Eliminating Criminal Responsibility

Abstract

The thesis deals with the necessary defence from the viewpoint of the criminal law and it clarifies and explains this topic to the lay public.

The main target is the creation of the complete, objective view of the issue of the necessary defence in the Czech Republic and explaining the basic aspects, concerning this issue.

The contents of the thesis is the historic excursus, the individual pre-conditions of the necessary defence, excesses from its limits, and also the chapter devoted to the self-defence and prevention. Also the view of the use of the automatic defence systems in the necessary protection and the comparison with the necessary defence in the neighbouring countries is described here.

Key words

The circumstances excluding the illegality, necessary defence, attack, clearly inappropriate, excess, automatic defence facilities, self-defence, prevention

Obsah

1. Úvod	7
2. Základní pojmy	8
a) Úvod do trestního práva hmotného	8
b) Okolnosti vylučující protiprávnost.....	9
3. Nutná obrana	11
a) Vymezení v zákoně, související předpisy	11
b) Historický vývoj nutné obrany v českých zemích	11
c) Účel nutné obrany	14
d) Nutná obrana jako privilegovaný případ krajní nouze	15
e) Pomoc v nutné obraně.....	16
4. Podmínky nutné obrany.....	18
a) Útok.....	18
b) Přímo hrozící útok.....	20
c) Subsidiarita.....	22
d) Obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku	23
5. Exces z nutné obrany.....	27
a) Exces intenzivní	27
b) Exces extenzivní	28
c) Putativní obrana	29
6. Nutná obrana v občanském zákoníku.....	31
7. Nutná obrana v sebeobraně	34
a) Konflikt a jeho fáze.....	35
b) Osobní zóna.....	39
c) Pachatel	40
8. Jak se nestát obětí útoku.....	42
a) Primární prevence	43
b) Sekundární prevence	43
c) Terciární prevence.....	44
9. Použití automatických obranných systémů	45
10. Nutná obrana v dalších zemích	48
a) Nutná obrana v Německu.....	48
b) Nutná obrana v Rakousku	49
c) Nutná obrana na Slovensku.....	51
11. Závěr.....	54
Seznam použitých zdrojů	56
Příloha	61

1. Úvod

V Českém právu jsou okolnosti vylučující protiprávnost, a tedy i nutná obrana, nedílnou součástí zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

Nutná obrana je sice pouze jedno krátké ustanovení tohoto zákona, přesto je ve společnosti často probíráno. Povědomí laické veřejnosti o tomto institutu není nijak rozsáhlé, a proto se o něm vedou spory. Lidé si chybně vykládají podmínky nutné obrany a základní pojmy jako útok, obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku a podobně.

Silný vliv zde mají i média. Ta místo toho, aby podala smysluplný a ucelený obraz o nutné obraně a zvyšovala tak právní vědomí občanů, vyberou si pouze konkrétní „zajímavou“ kauzu, z které zveřejní jen malou část a mezi lidmi pak panují nejen dezinformace, ale i strach se případnému útoku bránit. Přitom znalost nutné obrany je pro občany důležitá, neboť jim umožňuje chránit život a zdraví své i svých nejbližších.

Hlavním cílem této práce je vytvořit ucelený a objektivní pohled na problematiku nutné obrany v České republice, a proto je její součástí, kromě atributů běžně uváděných k tomuto druhu práce, též kapitola zabývající se sebeobranou a prevencí.

V následující kapitole se obecně zabývám okolnostmi vylučujícími protiprávnost, na kterou navazuje další část, která hlouběji rozebírá nutnou obranu a jednotlivé pojmy s ní související, včetně krátkého historického exkurzu. Další kapitola popisuje jednotlivé podmínky nutné obrany, na které navazují excesy, tedy vybočení, z podmínek nutné obrany. Dále je pak tento institut krátce rozebrán z pohledu občanského zákoníku.

V neposlední řadě se věnuji již zmiňované sebeobraně, především pak konfliktu a jeho fázím a zmínka je taktéž o osobní zóně člověka, jakožto obránce. Následující kapitola se zaměřuje především na prevenci primární, sekundární a terciární a dále taktéž uvádí některé základní zásady, jak by se měl člověk chovat a jednat, aby se nestal obětí útoku.

V předposlední kapitole je rozebráno použití automatických obranných systémů v souvislosti s nutnou obranou a v poslední kapitole je zpracována nutná obrana v dalších zemích. Konkrétně jsem si vybrala Slovensko, Německo a Rakousko, neboť nám tyto země jsou svou polohou nejbližší a občané našeho státu je často navštěvují.

2. Základní pojmy

a) Úvod do trestního práva hmotného

Nutnou obranu definuje zákon číslo 40/2009 Sb., trestní zákoník, jehož posláním je chránit nejdůležitější zájmy jak jednotlivců, tak i společnosti proti trestným činům (Vokoun, 2014).

Trestní právo hmotné je odvětvím práva, které chrání práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky před trestnými činy, které jsou taxativně vyjmenovány v trestněprávních normách. Trestní právo hmotné určuje, za jakých podmínek určitý způsob jednání představuje trestný čin a jaké sankce za něj mohou být uloženy (Jelínek et al., 2017).

Trestným činem je podle §13 TZ protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.

Z toho dle Jelínka et al. (2017) vyplývá, že aby skutek mohl být označen za trestný čin, musí splňovat obě dvě podmínky:

- 1) musí vykazovat znaky uvedené v zákoně a
- 2) musí být protiprávní (v rozporu s právní normou). Protiprávnost je chápána materiálně jako sociální škodlivost.

Tyto podmínky musí být splněny současně. Pokud čin jednu z těchto podmínek nesplňuje, nejedná se o trestný čin. Na druhou stranu ale existují činy, které ačkoliv mají všechny znaky trestného činu, nelze je za trestné označit, neboť nejsou pro společnost škodlivé. Mezi takovéto činy lze zařadit všechny okolnosti vylučující protiprávnost, a tedy i nutnou obranu.

Trestní právo je součástí systému společenské a státní kontroly. Má funkci preventivně-represivní, přičemž preventivní význam lze spatřovat především v tom, že zákonné definice trestných činů pomáhají při formování pravidel řádného chování lidí ve společnosti (Šámal, 2014).

b) Okolnosti vylučující protiprávnost

Trestní právo hmotné vymezuje především ty činy, které jsou označeny za trestné, a stanovuje na ně trestní sankce. Popisuje taková jednání, která jsou škodlivá pro společnost, a proto vyžadují trestněprávní postih. Z toho vyplývá, že společenská škodlivost určitého činu je sociálně-právním důvodem a základem trestní odpovědnosti takového činu (Vokoun, 2014).

Trestní právo se ale zabývá i případy, kdy určitý čin splňuje téměř všechny formální znaky trestného činu, ale je učiněn za zvláštních okolností. Tyto okolnosti způsobují, nejen že čin pro společnost není škodlivý, ale dokonce může být i prospěšný (např. když napadený při obraně svého života zraní útočníka). V těchto případech trestní právo vylučuje protiprávnost. O trestný čin se tedy nejedná, protože takovému činu úplně chybí zákonný znak protiprávnosti (Vokoun, 2014).

Protiprávnost je řazena ke znakům skutkové podstaty trestného činu. Pokud schází, není skutková podstata naplněna, a proto nemůže jít o trestný čin. Trestný čin, jako čin protiprávní, je v rozporu s celým právním řádem (Novotný et al., 2010).

Případy, kdy byl čin spáchán za okolností, které způsobují, že čin mající vesměs ostatní znaky trestného činu, není škodlivý pro společnost, (není tedy ani protiprávní), a proto není trestným činem, označujeme jako okolnosti vylučující protiprávnost (Vokoun, 2014).

Trestní zákoník rozlišuje následující okolnosti vylučující protiprávnost:

- Krajní nouze (§ 28)
- Nutná obrana (§ 29)
- Svolení poškozeného (§ 30)
- Přípustné riziko (§ 31)
- Oprávněné použití zbraně (§ 32)

Do okolností vylučujících protiprávnost se také řadí případy plnění práv a povinností a lékařský zákrok. Ty nejsou v trestním zákoně uvedeny, ale dovozují se z jiných právních předpisů (Novotný et al., 2010).

Protože právní řád tvoří jednotný celek, musíme protiprávnost dovozovat z celého právního řádu, tedy i z norem spadajících pod jiné právní odvětví, a to hlavně z práva správního a občanského (Vokoun, 2014).

Společné rysy okolností vylučujících protiprávnost dle Janečkové (2015):

1. vylučují protiprávnost, a tedy i trestnost činu
2. vylučují společenskou škodlivost, ve většině případů mají společensky prospěšný charakter
3. jde o vyloučení od samého počátku, vůbec nedochází k trestní odpovědnosti
4. každá z okolností vylučujících protiprávnost přichází v úvahu u kteréhokoli trestného činu. Trestní zákoník z jejich působnosti nevylučuje žádné skutkové podstaty.
5. je-li dána kterákoli z těchto okolností, nelze proti ní užít jednání provedeného za podmínek odpovídajících kterékoli jiné z ostatních okolností, neboť nejde o protiprávní útok
6. všechny okolnosti jsou si navzájem souřadné, neboť mají stejný právní význam i důsledky.

Od případů, které spadají pod okolnosti vylučující protiprávnost je potřeba odlišit případy zániku trestní odpovědnosti. Ty jsou uvedeny v § 33 až 35 trestního zákoníku a jedná se o účinnou lítost, promlčení a vyloučení z promlčení. U okolností vylučujících protiprávnost se už od počátku nejedná o trestný čin, na rozdíl od případů zániku trestní odpovědnosti, kdy konkrétní trestný čin byl spáchán a teprve později nastala nějaká skutečnost, která působila zánik trestní odpovědnosti (Novotný et al., 2010).

Klíčová je v trestním řízení zásada „in dubio pro reo“ – v pochybnostech rozhodovat ve prospěch obviněného. Tato zásada v českém právu vyplývá z presumpce nevinny, což znamená, že pokud nelze dalším dokazováním vyvrátit obhajobu obviněného, že jednal v rámci některé z okolností vylučující protiprávnost, má soud povinnost rozhodnout v jeho prospěch (Vokoun, 2014).

U všech okolností vylučujících protiprávnost platí, že dovolený čin nemůže být protiprávním činem. Zároveň není ani společensky škodlivým jednáním, i přesto, že jej tak veřejnost může vnímat (Chmelík, 2009a).

3. Nutná obrana

a) *Vymezení v zákoně, související předpisy*

Nutná obrana je tedy jednou z okolností vylučující protiprávnost. V trestním zákoníku je vymezena v § 29 následujícím způsobem:

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Nutná obrana souvisí s usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České Republiky, a to především s článkem 6 odst. 4, ve kterém je uvedeno, že porušením práv (na život) není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné. Dalším důležitým bodem Listiny základních práv a svobod, který se vztahuje k nutné obraně je článek číslo 23, který říká, že *občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.*

b) *Historický vývoj nutné obrany v českých zemích*

Již od nepaměti se jedinci v průběhu svých životů dostávali do situací, které jim způsobovaly mnohá příkoří, proti kterým se tito jedinci byli nuceni bránit. Nutná obrana se tak v průběhu let přirozeně vyvíjela z instinktivní obrany až do podoby, kterou známe dnes. Obecný institut obrany existoval mnohem dříve než jakékoliv psané právo a položil tak základní kámen k následnému zakotvení nutné obrany v právních normách. Můžeme tedy říci, že obrana v obecném smyslu je stará jako lidstvo samo.

První zmínky právně vyjádřené nutné obrany nalezneme již ve starověkém Římě v Cicerově řeči na obranu Milóna. Cicero nutnou obranu označil za nepsaný přírodní zákon, který se nelze naučit, zdědit, který ale pochází z přírody, člověk ho akceptoval a je jím proniknut. Jde o přirozené právo člověka, které nemůže být nikomu odňato, vyplývá z povahy člověka a nepotřebuje žádné upřesnění. Jeho základem je pud sebezáchovy, který velí člověku dát přednost obraně svých zájmů před jejich

poškozením. Právo pak musí zajistit, aby obránce nemusel hradit útočnickovi škodu (Kuchta, 1999).

Velice významnou právní památkou je Chamurappiho zákoník, jehož obsah je dnes vystaven v Louvru. Zákoník byl nalezen v Mezopotámii a obsahuje 282 článků vytesaných do čedičových sloupů vysokých více než 2 metry. Zákoník řeší právní otázky ohledně rodiny, soukromého vlastnictví, zločinů, obchodování a postavení různých společenských vrstev. Právě nejznámější zásadou tohoto zákoníku je zásada odplaty „oko za oko, zub za zub“. Toto jednání se považuje za dostatečně přiměřené na to, aby bylo beztrestné (Schelle et al., 2007).

V období středověku mělo silný vliv na rozvoj nutné obrany křesťanství, které ji připouštělo pouze v případech, ve kterých to nebylo v rozporu s láskou k bližnímu svému. Naopak v případech, ve kterých byl předmětem útoku bůh, se brala nutná obrana jako povinnost ve smyslu boje proti hříchu.

V 17. a 18. století nastává období osvícenství, které má na vývoj nutné obrany zásadní vliv. Právní věda se vymanila z pout teologie a opustila tak myšlenku povinné nutné obrany. Nově se objevila myšlenka smluvního státu, tedy, že se lidé dobrovolně vzdávají práva na sebeobranu za podmínky, že je bude chránit stát (Kuchta, 1999).

Poprvé je nutná obrana právně upravena v císařském patentu č. 117/1852 ř. z., kterým byl vydán trestní zákoník pro tehdejší Rakouské císařství. Tzv. spravedlivá nutná obrana je definována v § 2 písm. g) následovně: *„Konání či opomenutí se nepřičítá za zločin, když skutek se stal u výkonu spravedlivé nutné obrany. Že by tu však byla spravedlivá nutná obrana, zato se má míti jenom tehdy, když lze z povahy osob, času, místa za způsobu útoku nebo jiných okolností důvodně soudit, že pachatel užil obrany toliko potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných protiprávní útok na život, svobodu nebo jmění, nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. Vykročení se však může podle povahy okolností trestat za trestný čin z nedbalosti“* (Kuchta, 1999)

Ve třicátých letech vychází trestní právo, a tedy i nutná obrana, z německé nauky o trestním právu. Tato právní úprava je již propracovanější a po formální stránce se přibližuje současné právní úpravě nutné obrany. Objevuje se myšlenka, že nutná obrana je okolností vylučující protiprávnost činu, nikoliv je její trestnost a důsledky se

neprojevují pouze v právu trestním, ale i v právu soukromém a občanském. Útok musí směřovat proti životu, osobě nebo jmění a chráněni jsou pouze jednotlivci, nikoliv kolektivy osob ani stát (Kuchta, 1999).

Od roku 1948 dochází ke změně společenskopolitických poměrů. V tomto období byl schválen nový trestní zákoník – zákon č. 86/1950 Sb., který v §8 definuje nutnou obranu následovně:

Jednání jinak trestné, jímž někdo odvrací útok na lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu nebo na jednotlivce, není trestným činem jestliže:

a) útok přímo hrozil nebo trval

b) obrana byla útoku přiměřená

V tomto období, které je charakteristické změnou společenskopolitických poměrů, dochází ke změnám celého právního řádu (tedy i nutné obrany), který sloužil k upevnění moci totalitního režimu. Podmínky nutné obrany byly stanoveny velice úzce a bylo požadováno, aby obrana byla přiměřená útoku. Na druhou stranu lze konstatovat, že došlo k rozšíření nutné obrany na širší okruh společenských vztahů než dříve, a to především ve vztahu k ochraně lidově demokratické republiky a její socialistické výstavby (Kuchta, 1999).

V druhé polovině dvacátého století byl zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákoník, nahrazen zákonem č. 140/1961 Sb., trestním zákonem, který s účinností k 1. 1. 1962 nutnou obranu definoval následovně:

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.

Tento zákon byl na rozdíl od předchozího k osobě obránce mírnější, neboť se zmírnily podmínky nutné obrany. Tyto podmínky byly splněny v případě, že obrana nebyla zjevně nepřiměřená nebezpečnosti a povaze útoku, na rozdíl od zákona předchozího, který vyžadoval přiměřenost obrany.

Dle Kuchty (1999) se od 90. let právní úprava institutu nutné obrany začala postupně měnit a přizpůsobovat z důvodu demokratizace, což vyústilo v částečnou novelizaci roku 1993. V tomto roce český parlament provedl novelizaci na základě zákona č. 90/1993 k §13 Trestního zákona a zakotvil zde právní úpravu nutné obrany takto:

Nutná obrana

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící, nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Nejnovější, tedy aktuální, právní úprava nutné obrany je uvedena v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, která je účinná od 1. 1. 2010. Toto znění je již identické se zněním předchozím, pouze bylo rozděleno do dvou odstavců:

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Fenyk et al. (2010) k tomuto uvádí, že úprava nutné obrany se přebírá z předchozí právní úpravy, neboť změny, které byly provedeny v devadesátých letech minulého století, se v praxi osvědčily. Nutná obrana podle § 29 trestního zákona podle něj dostatečně akcentuje situaci obránce, včetně překvapivosti či brutality útoku, strachu, zmatku či leknutí obránce, které se v praxi posuzují v rámci „způsobu útoku“.

c) Účel nutné obrany

Účelem nutné obrany je umožnit jedincům i společnosti chránit si své zájmy v rámci svépomoci, a to ve stejných oblastech, ve kterých zajišťuje ochranu zájmů zákon. Nutná obrana tedy umožňuje nahrazení nedostatku ochrany ze strany veřejné moci v případě, že není možno vyčkat zásahu veřejných orgánů, například policie. V těchto případech obránce nejedná proti účelu trestního zákona, naopak jedná ve shodě s ním (Vokoun, 2014; Chmelík, 2009b).

Obrana proti osobám, které porušují nějaký zájem chráněný trestním zákonem, je zákonným oprávněním občanů. Avšak existují občané, kteří mají povinnost zakročit proti útočníkovi, např. policisté, strážníci a další (Novotný et al., 2010).

Jednání v nutné obraně nenaplnňuje skutkovou podstatu trestného činu. Není protiprávní a zároveň není ani jednáním, které by bylo škodlivé pro společnost. Naopak je žádoucí, protože nahrazuje zásah veřejné moci. Z těchto důvodů není nutná obrana trestným činem a nemůže být postižena trestem ani jinou sankcí (Jelínek et al., 2017).

d) Nutná obrana jako privilegovaný případ krajní nouze

Nutná obrana je speciálním, privilegovaným případem krajní nouze. Nutnou obranou lze ale odvrátit pouze útok, na rozdíl od krajní nouze, kterou lze odvrátit jakékoli nebezpečí. Z tohoto důvodu jsou podmínky pro jednání v nutné obraně mírnější. Nutná obrana je jednáním směřujícím proti útočníkovi s tím, že riziko vyvolané útokem má nést právě útočník, nikoliv obránce (Chmelík, 2009b). Šámal (2012) dodává, že nutná obrana by se měla uplatňovat ve prospěch obránce co nejvýrazněji a nejšířejí, neboť jen tak bude možné posilovat vůli všech řádných občanů odvracet přímo hrozící nebo trvající útoky na zájmy chráněné trestním zákonem.

Šámal (2012) uvádí, že privilegující podmínky nutné obrany vyplývají z toho, že nutná obrana postihuje právě útočníka, tedy toho, kdo nebezpečí úmyslně vyvolal.

Vokoun (2014) uvádí, že v případech nutné obrany dochází ke střetu zájmů, kdy na jedné straně je zájem, který je útokem napaden a na straně druhé je zájem útočníka, který byl obětován (např. útočnickovo zdraví), aby mohl být útok úspěšně odražen.

Zájmy chráněné trestním zákonem jsou zájmy individuální (např. život, zdraví, svoboda, majetek, důstojnost, čest) i zájmy celospolečenské nebo státní (např. státní tajemství). Nutná obrana je přípustná proti útoku, který ohrožuje jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem. Zájmy, které nejsou chráněny trestním zákonem, nemohou být beztrestně chráněny ani v nutné obraně (Vokoun, 2014).

Není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že ten, kdo odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu

jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a nedotknutelnosti obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva jako nedotknutelné, například obydlí (rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, sp. zn. II. ÚS 317/01).

Ochranu těchto zájmů je ale potřeba chápat spíše druhově než z hlediska intenzity (kvantitativně), a to především v oblastech, kde je ochrana trestním zákonem podmíněna určitou kvantitativně vyjádřenou hranicí (např. škoda nikoli nepatrná či intenzita zranění). Nutnou obranu lze tedy použít při ochraně zájmu jako takového bez ohledu na to, jestli útokem hrozí těžká či drobná újma na zdraví. Tomu tak musí být, jinak by musel obránce toto zvažovat ještě před vlastním jednáním v nutné obraně, což by vzhledem k přímo hrozícímu útoku nebylo možné (Janečková, 2015).

Vokoun (2014) uvádí, že útok pachatele nemusí být nutně trestným činem, aby se oběť mohla bránit v mezích nutné obrany. Může se jednat o tzv. quazidelikt, tedy čin, kterému chybí některý ze znaků trestného činu nebo o čin, jehož trestnost zanikla či o čin nestíhatelný z procesních důvodů. V nutné obraně je tedy možné chránit tělesnou integritu i proti útokům, ze kterých nehrozí ublížení na zdraví, anebo majetek, který má nižší hodnotu než jakou vyžaduje trestní zákon.

Nutnou obranu lze použít i proti přestupku (Chmelík, 2009a).

e) Pomoc v nutné obraně

K nutné obraně je oprávněn kdokoli, tedy nejen osoba, která byla útokem bezprostředně ohrožena, ale i osoba útokem neohrožená, která brání jinou osobu, jejíž zájmy jsou útokem ohroženy, bez ohledu na to, zda se tato osoba sama brání či nikoli. V takovém případě se jedná o tzv. pomoc v nutné obraně, kdy je možné v rámci nutné obrany bránit osobu, proti jejíž tělesné integritě útok směřuje. Proti jednání v nutné obraně není nutná obrana přípustná. Osoba, která jedná v nutné obraně je oprávněna překonat i pokračující útok způsobem, který není zcela zjevně nepřiměřený způsobu útoku (Šámal, 2012).

Jde o nutnou obranu, odvrací-li napadený činem jinak trestným útok na tělesnou integritu přímo mu hrozící proto, že se snažil odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné osoby (rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 7 Tz 67/69).

Prostřednictvím zvláštních právních předpisů může být určité osobě uložena povinnost chránit některé zájmy, u kterých ochranu jinak poskytuje trestní zákoník. Tyto osoby jsou tedy k nutné obraně přímo povinny a úkony těchto osob se pak řídí předpisy o plnění těchto povinností, např. §32 o oprávněném použití zbraně (Vantuch, 2011).

4. Podmínky nutné obrany

Jednání v nutné obraně musí splňovat následující podmínky:

- přímo hrozící nebo trvajícím útok
- útok směřuje proti některému ze zájmů chráněných trestním zákonem
- o nutnou obranu nejde, jestliže byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Pachatel si je těchto objektivních podmínek vědom a má vůli za jejich existence jednat. Podmínky jsou kumulativní (Jelínek et al., 2017).

a) Útok

Vokoun (2014) uvádí, že útok (bezprostředně hrozící nebo trvajícím) je základní podmínkou nutné obrany. Útokem rozumíme protiprávní jednání člověka, které směřuje vůči zájmu chráněnému trestním zákonem. Útok je zvláštním případem nebezpečí a může mít podobu konání (např. úder pěstí) nebo opomenutí (např. pán neodvolá svého psa, který někoho napadl).

Podmínky nutné obrany mohou být splněny i v případě, kdy oprávněný uživatel domu nutí jiného jednáním, které by jinak bylo trestným činem, např. pohrůzkou násilím, aby odešel z místa, které požívá ochrany domovní svobody a na němž neoprávněně setrvává (usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 4 To 360/96).

Útok nemusí být vždy trestným činem (trestnost mohla například zaniknout nebo čin naplňuje znaky přestupku), stačí, že je protiprávní. Protože útočník nemusí být trestně odpovědný, připouští se nutná obrana i proti útokům dětí a osob nepříčetných (Chmelík, 2009b, Jelínek et al., 2017).

Útok musí být nedovolený (protiprávní). Nutná obrana nesmí být použita proti jednáním dovoleným, jako jsou např. jednání v krajní nouzi nebo nutné obraně, pokud někdo vykonává své právo nebo plní svou povinnost – policista ve službě, exekutor (Chmelík, 2009b, Vokoun, 2014).

V případě, kdy jsou úkony veřejných činitelů postiženy vadami, jež je zbavují povahy takových úkonů, je třeba nutnou obranu připustit. Mezi tyto úkony mohou patřit

například ty úkony, které vůbec nenáleží do věcné pravomoci těch veřejných činitelů, kteří zakročují a dále ty, které tvoří skutkovou podstatu trestného činu (Šámal, 2012).

Dle Novotného et al. (2010) se za útok považuje i jednání člověka, respektive zvířete, v případě, že je nástrojem útočníka (poštvení zvířete na oběť). Šámal (2012) uvádí, že v takovém případě je možno brát zvíře jako živý nástroj v rukách útočníka, a je proto možné bránit se nejen zraněním nebo usmrcením zvířete (např. psa), ale obrana by mohla směřovat i proti útočnickovi, který psa poštvál. V takovém případě by šlo o útok přímého pachatele, který použil psa jako živé zbraně. O protiprávní jednání člověka se nejedná, pokud zvíře zaútočilo v případě, že nebylo poštváno svým majitelem.

Nutná obrana je přípustná i proti vyprovokovaným útokům, a to za předpokladu, že obránce útok nevyprovokoval záměrně, aby poté mohl „beztrestně“ způsobit útočnickovi újmu. Proti takto vyprovokovanému útoku by obrana přípustná nebyla (Chmelík et al., 2009b).

Jednání v nutné obraně nemůže být považováno za útok, protože nesplňuje podmínku protiprávnosti. Z tohoto důvodu proti jednání v nutné obraně není nutná obrana přípustná. Ten, kdo podnikne další útočné činy a neomezí se pouze na odvrácení útoku, se nemůže domáhat beztrestnosti. Taktéž není beztrestný ten, kdo neodvrací pouze nutnou obranu, ale dává se s útočником do vzájemné pŕtky. V takovém případě hovoříme o vypořádání se s útočником (Šámal, 2012).

Jestliže se pachatel zpočátku brání způsobem, který není zcela zjevně nepřiměřený způsobu útoku, směřujícímu proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočником, od něhož již nehrozí nebezpečí, jde o překročení mezi nutné obrany. Za následek způsobený v této fázi jednání je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně (rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky, sp. zn. 11 To 1/78).

O nutnou obranu také nejde, pokud útočí dvě osoby na svou tělesnou integritu navzájem. Stejně tak o nutnou obranu nejde, pokud spolu zápasí více osob a obranu střídají útoky. V takovém případě bude jejich činnost naplňovat skutkovou podstatu trestného činu rvačky. Pokud je ale jedna osoba (či více osob) napadena více útočnikami, nejedná se o rvačku. V případě, že se osoby bránily v mezích nutné obrany, jsou beztrestné (Šámal, 2012).

Rozdíl mezi nutnou obranou a rvačkou (Šámal, 2012):

- Nutná obrana rozděluje osoby na ty, které jsou v roli útočníka, a ty, které jsou v roli obránce. Pro určení, která strana je stranou útočnou, je důležitá počáteční iniciativa, tzn., kdo začal.
- Rvačky se dopouští ten, kdo se jí účastní za účelem úmyslného ohrožení života nebo zdraví jiné osoby. Úmysl se vztahuje nejen k účasti na zápasu, ale i k ohrožení života či zdraví osob.

Pojem rvačka není legálně definován, avšak rozumí se jím vzájemné napadání nejméně tří osob, kdy všichni jsou zároveň útočníky a zlé nakládání je tak intenzivní, že ohrožuje jejich život nebo zdraví. Z toho vyplývá, že není rozhodující, jakým způsobem se účastníci rvačky vzájemně napadají, ale zda je tento způsob dostatečně intenzivní k ohrožení života nebo zdraví. Platí, že všichni účastníci rvačky jsou zároveň pachateli tohoto trestného činu (Kuchta et al., 2009).

b) Přímý hrozící útok

Útok musí bezprostředně hrozit nebo trvat, zkoumá se tedy reálnost útoku. Jinak řečeno, útok musí existovat v době jeho odvrácení, obrana tedy musí být současná s útokem. Útok přímo hrozí tehdy, když k němu má dojít v blízké časové a místní souvislosti, tzn. „ted' a tady“. Přitom ale není nutné čekat až do chvíle, kdy skutečně začne (Chmelík, 2009a, 2009b).

Janečková (2015) uvádí, že za rozhodující časový úsek se považuje moment, kdy se z hrozícího útoku stane útok přímo hrozící, a dále okamžik, kdy již obránce nemůže odvrátit škodlivý následek, protože ten již nastal. V průběhu tohoto časového období je obrané jednání možné. Dále dodává, že útok přímo hrozí tehdy, když je zřejmé a očividné, že v nejbližší době musí nevyhnutelně začít porušování zájmů a že útok a porušení zájmů budou nevyhnutelně následovat za hrozbou.

Jelínek et al. (2017) uvádí, že není třeba čekat, až útočník zasadí první ránu. U osob, které jsou známé svou násilností a agresivitou může být v některých případech přímo hrozícím útokem i pouhá výhrůžka. Pokud útok nehrozí bezprostředně, nutná obrana proti němu není přípustná. To se týká hlavně útoků připravovaných. Nutná obrana je tak

zpravidla přípustná až ve chvíli, kdy útok přejde do stadia pokusu. Časový úsek mezi útokem a počátkem nutné obrany je velice krátký a závisí na povaze konkrétního útoku.

Pokud byl útok již ukončen, není nutná obrana přípustná. Ovšem toto ukončení musí být definitivní. Například pokud se útočník dal po činu na útěk, je útok považován za skončený. V případě, že by se napadený vydal za útočníkem a pronásledoval ho, už by se nejednalo o nutnou obranu (Jelínek et al., 2017).

Janečková (2015) dodává, že aby byla nutná obrana přípustná, útok sice nesmí být přerušen ani ukončen, ale samotná přestávka v boji, po které lze očekávat pokračování, nepřekáží splnění podmínek nutné obrany. Nutná obrana však nesmí mít charakter odvetného jednání za útok.

Někdy se stává, že útok trvá, i když trestný čin, jímž byl útok uskutečněn, byl formálně dokonán, a to například v případě majetkových práv. Pokud lupič prchá se svou kořistí, je nutná obrana přípustná, protože odnášení kořisti je ještě považováno za útok. V případě, že ale pachatel prchá bez lupu, nejedná se o nutnou obranu, protože útok je již ukončený a nehrozí porušení ani ohrožení zájmů chráněných zákonem (Jelínek et al., 2017).

S tímto souvisí § 76 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním: *Osobní svobodu osoby, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, smí omezit kdokoli, pokud je to nutné ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů. Je však povinen tuto osobu předat ihned policejnímu orgánu; příslušníka ozbrojených sil může též předat nejbližšímu útvaru ozbrojených sil nebo správci posádky. Nelze-li takovou osobu ihned předat, je třeba některému z uvedených orgánů omezení osobní svobody bez odkladu oznámit.*

V otázce zadržení osoby přistižené při trestném činu nebo bezprostředně poté není přesně stanoveno, jaké prostředky jsou přípustné a jakých forem donucení je možné použít. Zadržení musí být přiměřené, lze připustit například modřiny či drobně odřeniny, problematičtější ovšem bude posouzení v případě, že došlo k poraněním, která se běžně při zadrženích nestávají, např. zlomeniny (Jelínek et al., 2017).

c) Subsidiarita

Na rozdíl od krajní nouze (§28 TZ) se u nutné obrany nevyžaduje subsidiarita, tzn. povinnost vyhnout se útoku, pokud je to možné. Napadený tak nemá povinnost vyhnout se útoku a ustoupit před útočníkem (Novotný et al., 2010).

Předpokladem jednání v nutné obraně podle § 29 TZ není tzv. subsidiarita. Proto tomu, kdo se dovolává nutné obrany, nelze její přiznání odmítnout s poukazem na skutečnost, že se přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku jiné osoby nevyhnul útekem z místa konfliktu, přestože byl útek možný (rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 5 Tz 189/2001).

Jinde je v judikatuře uvedeno, že pro jednání v nutné obraně není podstatná tzv. subsidiarita, tj. nevyžaduje se, aby se obránce snažil vyhnout hrozícímu nebo již probíhajícímu útoku nebo aby použil nejdříve mírnější způsoby obrany a jejich intenzitu případně stupňoval až podle způsobu útoku. Proto intenzivní exces z mezí nutné obrany nelze spatřovat jen v tom, že napadená osoba se útoku nevyhnula útekem, i když byl útek možný, anebo že nezvolila mírnější možnou obranu, pokud použitou (intenzivnější) obranu ještě nelze považovat za zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku (usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 5 Tdo 162/2007).

Šámal (2012) uvádí, že obranu proti útoku přímo hrozícímu nebo trvajícím nelze považovat za nepřiměřenou jenom proto, že se napadený nevyhnul útoku útekem, i když to bylo možné a dále dodává, že jednání v nutné obraně je právem občana a je jen na něm, zda se rozhodne pro postavení se útočníkovi a obranu nebo pro jiné východisko (útek, přivolání policie, přivolání pomoci dalších osob). Možnost splnění všech podmínek nutné obrany není vyloučena ani tehdy, pokud se obránce nejprve neúspěšně pokusil o útek, a proto se nadále rozhodl pro obranu.

Okolnost, že bránící přestal před útočníky utíkat, zůstal stát a začal se trvajícím útoku bránit, nevylučuje možnost splnění všech podmínek nutné obrany (usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, sp. zn. 1 To 66/86).

Pokud útok vychází od dětí, osob jednajících v omylu nebo osob nepřičetných, měl by se napadený v první řadě pokusit útoku vyhnout. To neplatí u osob, které vedly útok pod vlivem návykových látek (Jelínek et al., 2017).

d) Obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku

Jednou z hlavních podmínek nutné obrany je její přiměřenost, tj. poměr mezi způsobem obrany a způsobem útoku. Nelze ji zaměnit s proporcionalitou, která porovnává následky – toho, který hrozil s tím, který byl způsoben. Proporcionalita je podmínkou pouze krajní nouze, nikoliv nutné obrany (Chmelík et al., 2009b).

Otázku přiměřenosti lze podle Janečkové (2015) posuzovat z objektivního nebo subjektivního pohledu.

- **Objektivní posuzování** – Posuzování nutné obrany spočívá v hodnocení této problematiky z pohledu kohokoli nezúčastněného, nezaujatého. Toto pojetí nebere v potaz postavení obránce ani jeho osobité vnímání okamžiku. Objektivní pojetí znevýhodňuje obránce, neboť ten zpravidla není schopen objektivně zvážit situaci vzhledem ke značnému psychickému tlaku, pod kterým se ocitá. Dále je potřeba zmínit, že se obránce nachází ve velké časové tísní a ta mu v kombinaci se stresem, úlekem a dalšími psychickými faktory prakticky znemožňuje objektivně a kvalifikovaně vyhodnotit situaci a použít vhodnou formu obrany.
- **Subjektivní posuzování** – Toto pojetí bývá v české trestněprávní nauce preferováno, neboť přihlíží ke stavu, ve kterém se obránce nachází v okamžiku útoku, především k psychické kondici, která je často ovlivněna faktory, jako je strach, úlek, zmatek, časová tíseň apod. Dále se posuzují i subjektivní představy obránce o okolnostech provázejících útok, za jaké lze označit místo útoku (odlehlé, osamocené místo, snížená viditelnost atd.), osobu útočnicka (fyzická konstituce, agresivita, pověst útočnicka atd.), a také prostředky, které útočnick k útoku použil, respektive prostředky, které měl obránce k dispozici pro svou obranu.

Při hodnocení skutečností týkajících se trvání i nebezpečnosti útoku poškozeného vůči obviněné a jejím dětem z hlediska podmínek nutné obrany je třeba přihlížet i k psychickému stavu obviněné a k jejímu subjektivnímu náhledu na trvání a nebezpečnost útoku (usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 11 To 27/90).

Podmínka přiměřenosti je v odstavci 2 § 29 TZ vymezena negativně, a to tak, že nejde o nutnou obranu, byla – li zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Z toho vyplývá, že aby byla obrana účinná a způsobilá odvrátit útok, musí být nutně intenzivnější než útok. Obránce navíc většinou nemá čas příliš přemýšlet o tom, jaké prostředky obrany zvolí a pak z nich vybrat takový, který je nejmírnější mezi těmi dostatečně účinnými. Na druhou stranu mezi obranou a útokem nesmí být hrubý nepoměr, který by dokázala rozpoznat i osoba, na kterou působí stresová situace v podobě útoku. Klíčovým slovním spojením pro určení, zda obrana splňuje podmínky nutné obrany je spojení zcela zjevně. Významná jsou jak objektivní kritéria, tak i subjektivní rozpoložení a představy obránce (Chmelík et al., 2009b).

Pojem zcela zjevně je nutné posuzovat podle toho, jak se podmínky jevíly napadenému (subjektivní hledisko). Zcela zjevné je to, co je očividné a nepochybné, a proto musí jít o hrubý nepoměr (Novotný et al., 2010 s. 80).

Tímto zákon směřuje soudy k tomu, aby podmínky nutné obrany posuzovaly s určitou velkorysostí a zohledňovaly představy osoby, která se brání. Přitom je potřeba odlišit subjektivní pojetí od zásadních chyb obránce a chybného zhodnocení situace. Proto je potřeba posuzovat celou situaci a hodnotit ji komplexně, a to z hlediska celého jejího vývoje v konkrétním čase a na konkrétním místě (Šámal, 2012).

Intenzitu útoku a velikost škody lze vyvodit především z prostředků, které má útočník při sobě v době útoku a které hodlá použít v souvislosti s útokem. To ale neznamená, že obránce musí použít jen stejné prostředky, aby útok odvrátil (neplatí tzv. rovnost zbraní). Na rozdíl od útočníka si obránce zpravidla nemůže vybírat prostředky k obraně a nejčastěji je nucen použít ty, které má po ruce. Přitom ovšem záleží, jakým způsobem prostředky použije (např. varovný výstřel do vzduchu při použití střelné zbraně). Přestože si útočník nezasluhuje zvláštních ohledů a trestní zákoník srovnává útok s obranou z hlediska způsobu jednání (nikoli závažnosti následků), nelze ho usmrtit v případě, že k odražení útoku postačí jeho zranění. Proto tedy i v případech ozbrojených útoků je potřeba v rámci nutné obrany šetřit život útočníků z hlediska principu humanismu (Novotný et al., 2010).

Podle Jelínka et al., (2017) nelze po obránci žádat, aby použil méně účinného prostředku, než použil útočník. Obránce není povinen riskovat, musí zvolit prostředek,

kterým je schopen odvrátit útok okamžitě, rychle, úplně a definitivně, a to bez rizika pro napadeného.

Samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočnickovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku. (usnesení Městského soudu v Praze, sp. zn. 7 To 202/94).

Podmínky nutné obrany jsou splněny i v případě, že napadený zamýšlel použít proti útoku jiný, mírnější způsob obrany, než který omylem skutečně použil, pokud tento skutečně použitý způsob nebyl zcela zjevně nepřiměřený (rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, sp. zn. 6 Tz 30/82).

V rámci nutné obrany obránce nemusí používat pouze pasivní obranu, která zahrnuje odražení ran nebo ustupování před útočником, ale může být i aktivní. Tím se z něho samozřejmě nestává útočnik. O tom, kdo je v roli obránce a kdo v roli útočnika rozhoduje zásadně počáteční iniciativa těchto účastníků, nikoliv další průběh konfliktu. Nutná obrana musí směřovat vždy proti útočnickovi a v případě, že je útočníků více, může směřovat proti kterémukoli z nich (Jelínek et al., 2017).

Škoda způsobená v nutné obraně může být větší než škoda, která z útoku hrozila, ale nesmí se jednat o zcela mimořádný nepoměr, kterým by mohlo být např. usmrcení zloděje, pokud šlo pouze o drobnou krádež (Šámal, 2012).

Nelze usuzovat, že se jedná o vybočení z mezí nutné obrany jen proto, že obránce zranil nebo usmrtil útočnika a přitom sám žádné zranění neutrpěl, pokud odvracel útok přímo hrozící nebo trvajícím a obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku (rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, sp. zn. 1 To 18/75).

Nutná obrana se musí posuzovat komplexně s přihlédnutím ke všem okolnostem útoku a obrany. Posuzuje se jak způsob obrany, tak i způsob útoku a není přitom rozhodující pouhé porovnávání následků. Způsob útoku zahrnuje zejména intenzitu útoku, prostředky použité při útoku, význam zájmu, proti kterému útok směřuje, osoba útočnika, jeho duševní i tělesná výbava, místo a čas útoku a další okolnosti provázející útok (Chmelík et al., 2009b).

Podle Jelínka et al. (2017) nelze ztotožňovat pojem způsob útoku s intenzitou útoku, i když ji zahrnuje. V otázce intenzity útoku je důležité, zda je útok individuální nebo

skupinový, zda útočník útočí se zbraní nebo bez ní, jaký je poměr sil mezi útočníkem a obráncem, kdy a jak útočník útočí – v noci, na tmavém místě, jak možný je rychlý zásah policie nebo veřejnosti. Způsob útoku není možné chápat nikterak úzce, je nutné zahrnout i to, co za dané situace bezprostředně hrozí, např. když útočník po prvotním neúspěchu použije větší síly nebo silnějšího prostředku, nebo když se k útočníkovi přidají další osoby, které ho doprovází. Ke způsobu útoku se řadí i to, že si napadený rozbije hlavu, když je útočníkem sražen na tvrdý podklad nebo ostrý předmět i třeba to, že útok směřuje proti chráněným hodnotám, které jsou útokem ohroženy. Z hlediska přiměřenosti obrany je nutné si povšimnout i toho, zda útok směřuje proti životu napadeného či proti jeho majetku či proti obojímu.

Způsob útoku nemůže být ztotožňován s intenzitou útoku i přesto, že intenzitu zahrnuje. Jednání v nutné obraně nesmí vykazovat hrubý nepoměr mezi způsobem útoku a obranným jednáním, protože zcela zjevný nepoměr znamená exces z nutné obrany, tzn. o nutnou obranu se nejedná (Chmelík, 2009a).

Nutná obrana je vyloučena pouze tehdy, pokud byla zcela zjevně nepřiměřená. Nepoměr obrany a útoku by tak musel být zcela zjevný, naprosto očividný a mimořádně hrubý, jinak jsou podmínky nutné obrany podle § 29 trestního zákona dodrženy. Tímto vyjádřením se zákonodárci pokusili zmírnit podmínky nutné obrany a usnadnit tak její výkon (Šámal, 2012).

Podle Šámala (2012) úmysl při jednání v nutné obraně zahrnuje všechny její podmínky:

- existuje určitý útok
- tento útok přímo hrozí nebo trvá
- obrana má určitou intenzitu
- obrana má vyvolat určité následky

5. Exces z nutné obrany

Posuzování nutné obrany s přihlédnutím ke všem výše uvedeným skutečnostem je velmi těžké, a proto je otázka vybočení z mezí nutné obrany velmi diskutabilní. V praxi může dojít k řadě excesů, kdy obránce nejedná zcela podle zákona. Při posuzování nutné obrany jsou zcela klíčové důkazní prostředky shromážděné příslušníky Policie ČR, jejichž smyslem je popsat celou situaci co nejdělněji a přitom nasbírat co nejvíce materiálů k dané události. Důkazními prostředky mohou být například záznamy z kamerového systému, výslech útočníka, obránce i dalších zúčastněných osob, rekonstrukce a další. Na základě důkazních prostředků pak probíhá dokazování, soud zkoumá případné vybočení a poté vydává rozhodnutí.

O vybočení z nutné obrany, nebo - li exces, jde tehdy, jestliže zde byl stav nutné obraně blízký, ale podmínky nutné obrany nebyly dány ve všech směrech (Šámal, 2012).

Teorie i praxe rozlišuje:

a) *Exces intenzivní*

Týká se míry obranného zákroku. Nastává tehdy, pokud obrana nebyla zcela zjevně přiměřená způsobu útoku. Nepoměr může být spatřován v intenzitě nebo ve způsobené škodě (Šámal, 2012).

O nutnou obranu nejde v případě tzv. intenzivního excesu jen tehdy, když čin obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku. Pouhá nepřiměřenost jednání obránce zde tedy nestačí, nejde-li o nepřiměřenost (vůči způsobu útoku) zcela zjevnou, a to z hlediska obránce. Podle ustanovení § 13 (nyní § 29) TZ nesmí být nutná obrana ve vztahu ke způsobu útoku zcela zjevně nepřiměřená, tudíž může být nepřiměřená nebo zjevně nepřiměřená (usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 5 Tdo 162/2007).

Intenzita obrany, má-li být způsobilá odvrátit útok, může být zásadně silnější než intenzita útoku. Obrana však nesmí být zcela zjevně, přehnaně silnější, než je třeba k odvracení útoku (nález Ústavního soudu České republiky, sp. zn. IV. ÚS 433/02). Pokud by takto silnější byla, jednalo by se intenzivní exces, neboť by obránce překročil meze obranného jednání zvláště hrubým způsobem (Janáčková, 2015).

Jako exces intenzivní můžeme označit například střelbu na děti, které jsou v cizí zahradě na třešních, usmrcení osoby, která útočila na obránce pouze verbálně nebo střelbu na osobu, která z neznámého důvodu vnikla přes plot do zahrady u domu, aniž by tu byly okolnosti svědčící o bezprostředně hrozící agresi (Jelínek et al., 2017).

b) Exces extenzivní

Týká se doby obranného zákroku. Nastává tehdy, pokud obrana nebyla provedena v době, kdy útok přímo hrozil nebo trval. Může se jednat o provedení obrany v době, kdy útok skončil nebo o situaci, kdy byla obrana předčasná, tzv. preventivní obrana (Šámal, 2012).

Jestliže obviněný vstřícně reagoval na výzvu poškozeného („aby s ním šel ven“), která směřovala k jejich vzájemnému fyzickému konfliktu, a to tak, že obviněný odešel s poškozeným na místo, kde poté poškozeného fyzicky napadl, pak obviněný nejednal v nutné obraně ve smyslu § 13 (nyní § 29) TZ, neboť neodvracel přímo hrozící útok na zájmy chráněné trestním zákonem. To platí bez ohledu na skutečnost, že fyzický konflikt slovně vyprovokoval právě poškozený (usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 11 Tdo 1376/2005).

Vybočení z mezí nutné obrany je považováno za protiprávní a pro společnost škodlivé. Z tohoto důvodu je tedy trestné a je klasifikováno podle toho, jaká skutková podstata trestného činu byla daným jednáním naplněna (Jelínek et al., 2017).

Judikatura uvádí, že v případě excesu z mezí nutné obrany je podmínkou trestní odpovědnosti obránce jeho zavinění, které se vztahuje nejen k překročení mezí nutné obrany, nýbrž i ke znakům příslušné skutkové podstaty, kterou tím naplnil (usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 5 Tdo 162/2007).

Pokud obránce odvracel útok a přitom nebyly zcela splněny podmínky nutné obrany, došlo ke spáchání trestného činu. V takovém případě bude jednání obránce bráno jako polehčující okolnost podle § 41 písm. g) trestního zákona a soud k této skutečnosti přihlédne při výměře trestu (Novotný et al., 2010).

Podmínkou trestnosti jednání, které je překročením mezí nutné obrany, je také zavinění vztahující se na tuto skutečnost. V takových případech je třeba důsledně zjišťovat, zda šlo o úmyslné nebo nedbalostní překročení mezí nutné obrany a přihlížet přitom i k rozrušení obránce vyvolanému útokem (usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 1 To 55/93).

V případech, kdy nelze přesně určit, kdy útok začal a kdy skončil, tudíž není možné posoudit, zda došlo či nedošlo k excesu, je nutné vycházet ze zásady *in dubio pro reo* a učinit závěr, že útok v době činu trval (Janečková, 2015).

c) Putativní obrana

Přestože se putativní obrana neřadí mezi typické vybočení z mezí nutné obrany, má s excesem intenzivním i extenzivním hodně společného.

O tzv. putativní obraně hovoříme tehdy, když pachatel odvracel domnělý útok. Putativní obranou se zabývá ustanovení o pozitivním skutkovém omylu, které je upraveno v § 18 odst. 4 trestního zákona (Chmelík et al., 2009b).

Kdo při spáchání činu mylně předpokládá skutkovou okolnost, která vylučuje jeho protiprávnost, nejedná úmyslně; tím není dotčena odpovědnost za trestný čin spáchaný z nedbalosti.

Domnělá nutná obrana směřuje proti útoku, který není reálný. Tento útok existuje pouze v mysli obránce. V takovém případě se pak jedná spíše o nesplnění podmínek nutné obrany, protože pokud chybí útok, nemá obránce co odvracet. Z objektivního hlediska útok sice nenastal, ale z hlediska subjektivního obránce útok vnímal jako reálný. Jednání v putativní obraně se posuzuje podle obecných zásad, tedy tak, jako by šlo o skutečný útok. Obránce je pak odpovědný pouze za nedbalostní trestný čin (Novotný et al., 2010).

V § 41 trestního zákona jsou uvedeny polehčující okolnosti, ke kterým může soud přihlídnout při ukládání trestu. V souvislosti s nutnou obranou se pak jedná především o bod g) tohoto ustanovení.

g) spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost

Janečková (2015) dále uvádí, že pokud není možné dovodit ani nevědomou nedbalost, obránce není odpovědný vůbec, nikoli ale z důvodu existence nutné obrany, ale pro nedostatek zavinění.

Příkladem putativní nutné obrany může být například žert některého z kamarádů obránce, který chtěl svého známého vystrašit tím, že bude předstírat jeho přepadení. Pokud obránce v domnění, že se brání skutečnému útoku, zraní svého kamaráda, bude se jednat o putativní nutnou obranu, neboť i když o útok nešlo, obránci se situace jevila jako reálná. Obránce tak podle svého přesvědčení jednal v nutné obraně.

6. Nutná obrana v občanském zákoníku

Nutná obrana je právní institut, který se prolíná celým právním řádem. Má nezastupitelnou funkci, neboť poskytuje občanům právo postavit se na odpor útočnickovi, tedy tomu, kdo svým jednáním vyvolává nebezpečí spočívající v útoku na zájem chráněný trestním zákonem.

Nutná obrana je kromě trestního zákoníku upravena i v dalších právních předpisech. Jedním ze zákonů, který nutnou obranu upravuje, je občanský zákoník.

Do 31. 12. 2013 byl účinný občanský zákoník č. 40/1964 Sb. Ten definoval nutnou obranu v ustanovení § 418 odst. 2 takto:

„Rovněž neodpovídá za škodu, kdo ji způsobil v nutné obraně proti hrozícímu nebo trvajícímu útoku. O nutnou obranu nejde, byla-li zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.“

Tato úprava nutné obrany vycházela ze znění trestního zákona z roku 1961. Do konce roku 1993 bylo znění nutné obrany jak v občanském, tak i v trestním zákoníku v zásadě totožné. Jediný zřetelnější rozdíl lze spatřovat v tom, že občanskoprávní úprava nehovořila o „přímo hrozícím útoku“, ale pouze o „hrozícím útoku“. Z toho ovšem nešlo dovozovat, že by občanskoprávní úprava pojímala nutnou obranu šířeji než ta trestněprávní (Lédl, 2014).

Zásadní změna nastala účinností novely trestního zákona č. 290/1993 Sb., která výrazně rozšířila meze dosavadního pojetí, nahradila slovo „zřejmě“ slovy „zcela zjevně“ a slova „povaze a nebezpečnosti“ slovem „způsobu“. Tím došlo k výraznému rozšíření hranic nutné obrany, ovšem pouze v trestním zákoně, § 418 odst. 2 občanského zákoníku zůstal nezměněn. Tím vznikla paradoxní situace, neboť institut nutné obrany se rázem změnil do duplicitní, nikoli však jednotné právní úpravy. Existovaly tak vedle sebe dvě normy, které se shodovaly v předpokladech a podmínkách nutné obrany, ale lišily se v podobě jednání, jež z tohoto rámce vybočovalo (Lédl, 2014).

K 1. 1. 2014 nabyly účinnosti nový občanský zákoník, tedy zákon č. 89/2012 Sb. Definice nutné obrany podle tohoto zákona zní takto:

§ 2905 Nutná obrana

Kdo odvrací od sebe nebo od jiného bezprostředně hrozící nebo trvající protiprávní útok a způsobí přitom útočnickovi újmu, není povinen k její náhradě. To neplatí, je-li zjevné, že napadenému hrozí vzhledem k jeho poměrům újma jen nepatrná nebo obrana je zcela zjevně nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy útočnicka způsobené odvrácením útoku.

Definice tedy taktéž pracuje s pojmem „zcela zjevně nepřiměřená“ a výslovně uvádí i excesy z nutné obrany. Dále se dá říct, že občanský zákoník poskytuje obránci užší prostor pro uplatnění nutné obrany, neboť výslovně uvádí, že se o nutnou obranu nejedná, pokud napadenému hrozí újma jen nepatrná nebo obrana je zcela zjevně nepřiměřená, zejména vzhledem k závažnosti újmy útočnicka způsobené odvrácením útoku (Janečková, 2015).

Autorka dále uvádí, že v občanském zákoníku hraje velice významnou roli výše způsobené škody. Z toho vyplývá, že obránce by během útoku měl být schopen posoudit, zda svým jednáním nezpůsobí větší újmu, než mu hrozila odvráceným útokem. Pojem způsob útoku je ve smyslu § 29 trestního zákona pojmem širším, neboť bere v potaz kromě povahy a nebezpečnosti útoku i okolnosti, které útok doprovázely, především pak osobu útočnicka nebo místo a čas útoku.

Dále je v § 2907 OZ stanoveno, že „*při posouzení, zda někdo jednal v nutné obraně, anebo v krajní nouzi, se přihlédne i k omluvitelnému vzrušení myslí toho, kdo odvracel útok nebo jiné nebezpečí.*“

Za omluvitelné vzrušení myslí se obecně považují situace, kdy nelze člověku mít za zlé, když se jeho duševní rovnováha naruší v důsledku toho, že jedná v nutné obraně, která je doprovázena pocity strachu, rozrušení, zmatku apod. Jedná se o jakousi polehčující okolnost, na kterou je třeba brát ohled při vyhodnocování, zda nutná obrana byla přiměřená či nikoli. Omluvitelné vzrušení myslí je silné rozrušení (nejen pouze silnější emoce), které ovlivňuje jednání obránce. Útok je přitom typickým podnětem pro vyvolání tohoto silného vzrušení myslí, a to z toho důvodu, že obránce jedná ve strachu, rozrušení, zmatku a má minimální prostor pro racionální uvažování, neboť je jeho vědomí zúženo. Za omluvitelné lze pak považovat takové vzrušení myslí, u kterého

nelze člověku objektivně vyčítat, že nezachoval duševní rovnováhu (Hulmák et al., 2014).

Trestní zákoník nic takového jako je nepatrnost nebo omluvitelné vzrušení mysli, které zmírňuje možné excesy z nutné obrany, v souvislosti s nutnou obranou nezná, má však zvlášť stanovené privilegované skutkové podstaty. Pro trestní právo je významný pouze poměr způsobu obrany ke způsobu útoku. Nutná obrana je tedy v tomto smyslu v občanském právu pojata volněji než ji pojímá právo trestní. Přestože obránce nespáchá trestný čin, může být povinen nahradit způsobenou újmu (Hulmák et al., 2014).

I přes některé rozdíly v chápání nutné obrany z hlediska trestněprávního a občanskoprávního lze konstatovat, že nutná obrana má vždy stejnou funkci. Tou je v zásadě odvrátit útok a ochránit tak zájem chráněný zákonem.

7. Nutná obrana v sebeobraně

Sebeobrana je stav, kdy se jedinec snaží zabránit útočnickovi nebo útočnickům způsobit tělesné zranění nebo smrt a jiné závažné škody (Janečková, 2015, s. 50).

Veřejnost nejčastěji chápe sebeobranu jako finální řešení krizové situace, tedy již vzniklého střetu. To je však pouze jedna z variant sebeobrany.

Dle Janečkové (2015) je podstatou sebeobrany odvrácení útoku. Odvracet útok je možné mnoha způsoby, například blokováním, krytím útoku nebo uvolněním z úchopu, přitom platí:

- útok lze odvracet holýma rukama nebo použitím předmětu či zvířete
- obránce má možnost bránit se buď přímo, nebo nepřímo (zničení nástroje použitého k útoku)
- obrana musí směřovat proti útočnickovi, pokud je útočníků více, může směřovat proti kterémukoli z nich
- útok může odvrátit každý, i když jím sám není dotčen, neboť k nutné obraně je dle zákona oprávněn kdokoli. Lze tedy chránit nejenom zájmy vlastní, ale i zájmy jiných osob (tzv. pomoc v nutné obraně).

Obranu však nelze chápat pouze ve smyslu defenzivním. Případnému útoku je možné se bránit ještě dříve, než k němu skutečně dojde. Útok přímo hrozí tehdy, když je z jednání útočníka zcela zřejmé, že útok bezprostředně a bez prodlení nastane. Povinností obránce tedy není čekat, až útočník zaútočí, ale může zahájit obranu útokem. Pokud by obránce za těchto okolností na útok čekal, dopustil by se taktické chyby, která by mohla mít vliv na celkový výsledek obrany (Janečková, 2015).

V běžném životě většina lidí není na nečekané násilí psychicky připravena. Když přijde nečekaná rána, většinou ji lidé vidí, ale už nemají čas reagovat. Ti, kteří dlouho čekají, aniž by něco udělali, můžou být zbytečně zraněni nebo zabití (Miller, Kane, 2018).

Dougherty (2013) dodává, že překvapivé útoky bývá velmi těžké ustát. Je to z toho důvodu, že obránce může být poražen již první ránou, ale také proto, že je velice těžké dostat se do bojového rozpoložení ve chvíli, kdy je v šoku nebo ho něco bolí.

Pokud mají být splněny meze nutné obrany, je důležité dodržet podmínku, že se lze bránit pouze proti útoku, který trvá. Trvajícím útok je takový, který již nastal a stále probíhá. Jednání v nutné obraně není časově omezeno, je přípustné až do skončení útoku. Jestliže ale útok skončil, není co odvracet. Pokud by se obránce i nadále „bránil“, jednalo by se již o oplácení, tedy o excus (Janečková, 2015).

Sebeobrana samozřejmě nezahrnuje pouze samotné sebeobrané prvky a techniky, jako jsou údery, kopy a další, ale i preventivní chování a jednání spočívající v tom, jak se do nebezpečné situace vůbec nedostat.

Při výcviku sebeobraně se připravujeme na něco, co s velkou pravděpodobností může nastat. Vznik sebeobrané situace je něčím, co se nám nestává běžně a za obvyklých okolností ani nechceme, aby se to stalo. Lidé se běžně ve svých životech spoléhají na to, že se právě jim konflikty a násilí vyhnou. Realita ale vypadá jinak a pravdou je, že nikdo dopředu nemůže vědět, kdy, kým, proč ani jak bude napaden. O to větší překvapení představuje útok na nepřípravenou osobu, která si následky může nést na celý život. Optimální příprava v sebeobraně proto směřuje k prevenci, tedy snaží se konfliktům předcházet (Janečková, 2015).

Dougherty (2013) uvádí, že pokud je to jen trochu možné, je nejlepší nenechat se překvapit. Útočníkovi je možné se do jisté míry vyhnout tím, že:

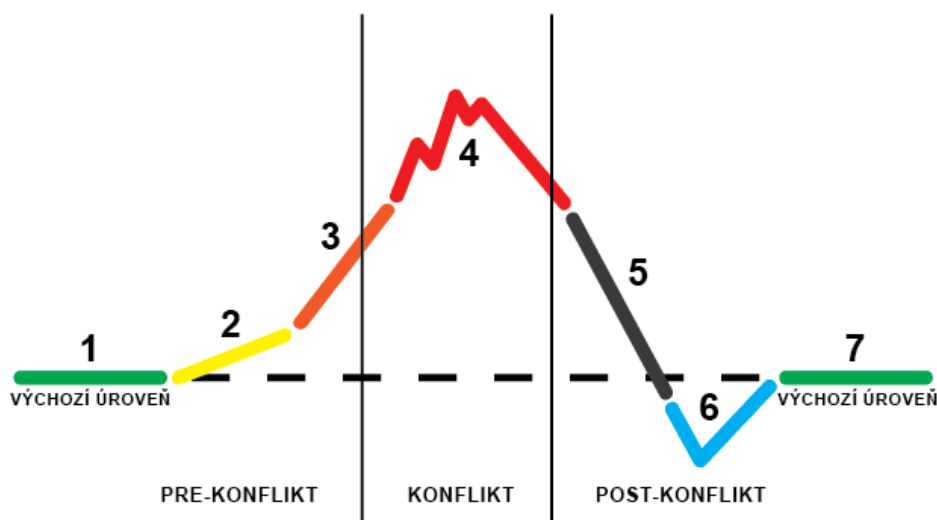
- nebudeme opouštět osvětlená místa
- nebudeme chodit v blízkosti slepých míst, jako jsou rohy
- nenecháme se rozptylovat hudbou či mobilem

a) Konflikt a jeho fáze

Pro zjištění, zda nedošlo k excusu z mezí nutné obrany, je potřeba znát fáze konfliktu a jejich vývoj. Na základě toho je pak možné stanovit, zda k obraně došlo v okamžiku, kdy útok přímo hrozil nebo trval. Každý konflikt má nějakou příčinu a začátek, dále se vyvíjí, musí nějak skončit a vždy má následek. Tento proces se nazývá cyklus a obsahuje jednotlivé fáze (Janečková, 2015).

CYKLUS KONFLIKTU

PRO OSOBNÍ SEBEOBRANU PODLE JIMA WAGNERA

- 1. Vzdělání:** Znalostní oblast (příprava na konflikt pomocí tréninku)
- 2. Iniclace:** Událost, která je příčinou konfliktu (podnět ke konfliktu)
- 3. Eskalace:** Rychlý nebo postupný nárůst nebezpečí (příznaky konfliktu)
- 4. Konfrontace:** Použití síly (viz Žebřík použití síly)
- 5. Stabilizace:** Únik nebo zadržení pachatele, první pomoc, kontaktování policie
- 6. Normalizace:** Případná hospitalizace, posouzení, soudní spor
- 7. Evaluace:** Vyhodnocení situace, ponaučení ze zkušenosti, úprava tréninku

Obrázek č. 1 - cyklus konfliktu

Dle obrázku má konflikt celkem tři fáze:

- Prekonfliktní fáze – Znázorňuje období před konfliktem, tzn. před samotnou konfrontací. Pokud má obránce dobré verbální i nonverbální komunikační dovednosti, může v této fázi útočnicka přesvědčit, aby upustil od svého jednání, a může snížit jeho napětí a agresi. Obránce by se měl snažit mluvit klidně a srozumitelně. Tímto může získat čas potřebný pro přivolání pomoci nebo promyšlení své obrany. Pouhé zaujmutí bojového postoje může útočnicka odradit od dalšího jednání, když si uvědomí, že situace by se nemusela vyvíjet podle jeho představ. V této fázi dochází ke zrakovému zkoumání útočnicka, především jeho tělesné konstituce, výšky, váhy a chování. V této fázi je dobré přemýšlet takticky a připravit se k případnému střetu, především pak si vybrat správný prostor, nastavit se ke zdi, do rohu místnosti, nemít za zády nějakou překážku, například schody nebo sráz a postavit se na prostorné místo, kde bude možné se dostatečně pohybovat nebo místo rychle opustit.

- **Konfliktní fáze** – V této fázi dochází k řešení konfliktu pomocí fyzického násilí a to tehdy, když selhaly předchozí snahy o vyjednávání a urovnání konfliktu. Konflikt může být zahájen třemi způsoby:
 - Ze zálohy – o útoku ví pouze útočník
 - Situační přepad – oba účastníci konfliktu o sobě vědí, ale napadený nemá tušení, že bude fyzicky napaden a nepředpokládá to
 - Střetný boj – oba útočníci vědí, že dojde ke střetu
- **Postkonfliktní fáze** – V této fázi dochází ke skončení konfliktu a následné stabilizaci situace. Výsledkem může být útek, přemožení útočníka nebo zanechání jednání ze strany útočníka. V této chvíli napadený zjišťuje škody, které mu útočník způsobil na zdraví nebo na majetku a v případě zranění volá lékařskou pomoc.

Dougherty (2013) uvádí, že klíčem k řešení konfliktu je zůstat v klidu a nenechat se vtáhnout do stupňujícího se sporu. Obvykle konflikt začíná slovní výměnou, která je čím dál urážlivější a agresivnější. Tato fáze bývá často doprovázena zvýšenou gestikulací, určitým držením těla a hrubým zacházením s předměty. Někdy, i když ne vždy, dochází ke stupňování a vyhrocování konfliktu. Pokud se útočník přibližuje a strká do své oběti nebo ji chytne, pak jde o vážnou hrozbu. Takový člověk bude situaci pravděpodobně i nadále stupňovat, dokud ho někdo nezastaví. V případě, že dojde až k samotnému útoku, neexistuje žádné obecně platné schéma. Pokud konflikt přejde do fyzické roviny, nemá napadený žádnou možnost poznat, jak útok bude probíhat, ani jak bude razantní a výsledek byť neozbrojeného útoku může změnit nebo i ukončit jeho život.

Na výsledek sebeobraně situace má vliv mnoho skutečností, přičemž většina z nich je pro obránce předem neznámá a v podstatě neexistuje možnost, jak se na ně na všechny připravit. Některé proměnné mají vliv jak na obránce, tak i útočníka, např. prostor, ve kterém ke konfliktu dojde, teplota vzduchu, osvětlení nebo povrch. Jiné proměnné však mají vliv pouze na obránce (aktuální stav ostražitosti, stupeň překvapení). Útočník má obecně výhodu v tom, že je vždy v časové výhodě a že některé proměnné může předem stanovit např. výběrem místa a času útoku, volbou vlastní polohy vůči slunci apod. Existují tedy určité faktory střetnutí, které mají vliv na výsledek interakce mezi obránce a útočníkem. Jinými slovy můžeme hovořit o limitujících faktorech sebeobraně situace (Vít et al., 2012).

Náchodský (2006) rozděluje faktory střetnutí na základní a vedlejší.

Základní faktory střetnutí:

1. Faktor psychologický

Je faktor, který vyjadřuje umění udržet si psychickou stabilitu. Prakticky to znamená dokázat v situaci bezprostředního ohrožení nebo momentě napadení překonat projevy strachu, úzkosti, paniky, hrůzy, trémy, vzteku, zuřivosti apod. Projev těchto negativních emocí způsobuje ústup racionálního myšlení do pozadí, což může způsobit taktické chybování, které by následně mohlo způsobit neschopnost obránce odvrátit přímo hrozící či trvající útok.

2. Faktor taktický

Umožňuje plně využít nacvičené pohybové techniky v boji, které povedou k vítězství nad protivníkem, anebo umožňuje umět se k nebezpečné situaci správně a šikovně postavit – být chytřejší než soupeř.

3. Faktor technický

Je vlastním fyzickým řešením nebezpečné situace, a to správným výběrem účinných bojových technik.

Vedlejší faktory střetnutí:

- oblečení – ovlivňuje podstatným způsobem pohyblivost
- obutí – ovlivňuje stabilitu
- klimatické podmínky – velké teplo nebo naopak zima či mráz podstatně ovlivňují dýchání, oslnění slunečním svitem, zaslepení padajícím sněhem, deštěm, zvířeným prachem apod.
- prostorové podmínky - podstatně ovlivňují pohybové možnosti v sebeobraně situaci, napadení v malých prostorech jsou vždy velmi nebezpečná
- profil terénu – ovlivňuje stabilitu a stanovuje míru fyzické náročnosti
- použité zbraně – vždy znevýhodňují neozbrojeného
- osobnost protivníka – Jiný žebříček hodnot, jiná kultura a výchova, osobní zkušenosti z rvaček i minulé kriminální činnosti mohou být v případech napadení skutečnou hrozbou.

I když to tak napadeným mnohdy nepřijde, je potřeba si uvědomit, že k násilí nedochází ve vakuu. Vždy dochází k procesu eskalace, během něhož si bystrý jedinec může všimnout vodítek, která naznačují, že dojde k útoku. Aby byl jedinec schopný odhalit signály směřující k útoku, musí si všimnout nepatrných fyzických pohybů a náznaků. Tyto nepatrné pohyby však mohou být velice často přehlédnuty, zvláště ve stavu rozrušení nebo nesoustředěnosti. Těmito signály může být lehké pokrčení rameny, napětí v krčních svalech, rozšířené nosní dírky, sevření rtů, změna tónu nebo výšky hlasu, změna postoje či změna dýchání (Miller, Kane, 2018).

b) Osobní zóna

Zákon sice upravuje nutnou obranu, kde postačí, že útok hrozí, ale již se nevěnuje vzdálenosti hrozícího nebezpečí. V praxi to tedy znamená, že útok nemusí být zahájen v blízké zóně našeho těla, abychom měli právo se bránit (Janečková, 2015).

Umístěním účastníků v prostoru se zabývá jedna složka nonverbální komunikace, a to tzv. proxemika. Ta je někdy nazývána jako tzv. sympatická vzdálenost.

Jednou z nejdůležitějších forem nonverbální komunikace je dodržování patričního odstupu od druhých osob, neboť dodržení tohoto odstupu vyjadřuje určitý respekt, jaký má osoba vůči cizímu území. Narušení tohoto prostoru vyvolává velice nepříjemné pocity jako je nejistota, napětí nebo agrese. Narušení osobní zóny hůře nesou úzkostní lidé, lidé uzavření nebo lidé trpící bolestmi (Černý, 2007).

Dle E. Halla existují 4 typy komunikačních vzdáleností:

- Intimní – od přímého kontaktu do cca 45 cm. Tuto sféru charakterizuje snadno přístupný fyzický kontakt k partnerovi, převažují hmatové a čichové receptory, zrak má menší význam.
- Osobní – velikost osobní zóny se pohybuje přibližně od 45 do 120 centimetrů, přičemž dolní hranice je nejnižším limitem pro udržení osobního kontaktu a horní hranice tvoří limit pro pozorování partnerovy mimiky.
- Sociální – tato vzdálenost je přibližně od 120 do 360 centimetrů a odehrává se v ní většina formálních nebo skupinových komunikací.
- Veřejná – spodním limitem této komunikace je 360 cm a horní hranice se pohybuje na hranici srozumitelnosti verbálních i neverbálních signálů.

Janečková (2015) uvádí, že osobní zónou rozumíme prostor, který ohraničuje tělo člověka cca od 120 cm do 150 cm. Tento prostor by si měl každý chránit a v případě jeho překročení by měla být zahájena obrana. Dodržení osobní zóny dává obránci čas, aby zareagoval na útok. V případě, že útočník ke svému útoku použije dlouhou tyč nebo sečnou zbraň se osobní zóna prodlužuje.

Útočníci velice často používají nějaký druh rozptýlení, například se ptají kolik je hodin nebo jestli nemáme cigarety. Právě toto jim umožní dostat se ke své oběti velice blízko a bez varování na ni zaútočit. Proto bychom neměli nikomu, koho neznáme, umožnit, aby se k nám dostal na dosah ruky (Dougherty, 2013).

c) *Pachatel*

Pachatelem trestného činu je podle § 22 trestního zákoníku ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.

Pachatelem může být fyzická osoba, která byla v době spáchání trestného činu příčetná a dovršila svého 15. rok života. Může se jednat i o spolupachatele nebo účastníka jak dokonaného trestného činu, tak trestného činu ve stadiu pokusu nebo přípravy (Janečková, 2015).

V kriminologii se pachatelé trestných činů třídí do jednotlivých skupin, které charakterizují určitý typ lidí. Tyto typy jsou definovány jako určitý komplex vlastností, rysů či jiných znaků osobnosti a jsou společné většímu počtu osob. Díky výskytu těchto znaků lze vytvořit dílčí skupinu v rámci konkrétní typologie (Svatoš, 2012).

Typologií pachatelů bylo vytvořeno velké množství. Nejčastěji se v kriminologii setkáváme s rozdělením typologií na typologie zdůrazňující převážně biologické, psychologické a sociologické charakteristiky osobností pachatelů.

Mezi typologie vycházející především z biologických aspektů osobnosti patří například kriminální antropologie (vychází ze stavby kostí), teorie fyziognomické (vychází z tvaru těla) a frenologické (založené na měření lebky). Typologie pachatelů vycházející zejména z psychologických aspektů osobnosti jsou zcela závislé na úrovni zpracování poznatků z psychologie. Zkoumá se struktura osobnosti, především schopnosti, charakter, temperament, volní vlastnosti, motivace, postoje, zájmy a další. Dále se tato typologie zabývá faktory tzv. druhého řádu jako např. extroverze, introverze aj. Součástí popisu osobnosti pachatele bývá také informace o úrovni jeho adaptace na vnější prostředí, tedy schopnost se přizpůsobovat měnícím se podmínkám a změnám v prostředí. Typologie zdůrazňující převážně sociologické charakteristiky osobnosti pachatele vychází především z poznatků sociologie. Jde především o zkoumání sociálního prostředí pachatele a jeho sociálního učení, hodnotových orientací a jeho sociálního začlenění (Čihounková, 2013).

8. Jak se nestát obětí útoku

V některých případech je možné fyzickému útoku zabránit ještě dříve, než k němu skutečně dojde. Vyhnout se zbytečnému konfliktu je velice rozumné, neboť pokud k boji vůbec nedojde, nikdo nemůže být zraněn.

Dougherty (2013) ve své knize uvádí následující zásady, „jak vyhrát bez boje“ :

- Buďte ostražití – Velká část útoků vzniká hlavně díky příležitosti. Rušivé vlivy, jako je mobil nebo muzika, mohou snadno způsobit, že budete zranitelnější.
- Stůjte si za svým – V některých situacích může útočníka odradit, když si dokážete zachovat chladnou hlavu a nedáte najevo známky slabosti.
- Vyhýbejte se nebezpečným místům – Mnohým nepříjemným situacím je možné se vyhnout, například neparkovat v místech, kde se může skrývat potencionální útočník, nezkracovat si cestu temnými uličkami či nemluvit s cizími lidmi.
- Všimněte si agresivního chování – Obecně lze konstatovat, že člověk, který se chová agresivně, ale udržuje si odstup, nemá v úmyslu použít násilí. Pokud se k vám ale snaží dostat blíž, má v úmyslu vás napadnout.
- Udržujte si odstup - Pokud agresor zůstává daleko, je možné zkusit situaci zmírnit a vyjednávat. Pokud by se vám toto nepodařilo a agresivní jedinec by se dostal moc blízko, bylo by nemožné ránu včas zastavit či se jí vyhnout.
- Netvařte se jako oběť – Způsob chování a držení těla jsou mimořádně důležité. Faktory jako je shrbený postoj, ruce založené křížem nebo pohled upřený do země mohou způsobit, že působil jako snazší oběť. Naopak u osoby, která je vzpřímená, energická a sebejistá je menší pravděpodobnost, že si ji útočník vybere za svou oběť.

Pernecká, Solnička (2014) se domnívají, že tyto obecné rady jsou nesmyslné a nepoužitelné v současné době. Jako příklad uvádí dvě nejčastější a nejrozšířenější rady týkající se hlavně žen.

- Neoblékat se vyzývavě či příliš sexy- Obětí útoku se mohou stát jakékoliv ženy, ne pouze ty krásné. Pro sexuálního devianta nebo opilého muže budou totiž vyzývavé a sexy všechny ženy.
- Vyhýbat se tmavým či vylidněným místům a nechodit po setmění sama – Toto není možné především v zimních měsících, kdy je tma již okolo 17. hodiny, tedy

v době, kdy ještě většina lidí není doma z práce či zájmových kroužků. Stejně tak se nelze dost dobře vyhnout místům, jako jsou podchody či podzemní garáže, zvláště pak když člověk pracuje na noční směny.

Vít et al. (2012) k tomuto uvádí, že je vhodné se těmito potenciálně nebezpečným situacím či místům vyhýbat, nicméně někdy to není možné. Člověk se může rozhodnout nechodit do místní hospody nevalné pověsti, ale parkovat jinde, než v podzemních garážích zaměstnavatele pravděpodobně nejde. Někteří lidé se podobným situacím vědomě vyhýbají, protože se jich bojí, což je na jednu stranu velice chytré, ale na druhou stranu to může vést ke snížení kvality života.

Všechny tyto zásady popisují, jak se nestát obětí útoku, tedy mají především preventivní charakter. Prevence kriminality má za úkol snížit míru kriminality, a to jak působením na potenciálního pachatele, tak i na veřejnost.

Dle Svatoše (2012) můžeme prevenci kriminality rozdělit podle okruhu adresátů na primární, sekundární a terciární.

a) Primární prevence

Tento druh prevence je adresován široké veřejnosti nebo určitým demograficky vymezeným skupinám obyvatelstva, například ženám, dětem či seniorům. Působí na všechny osoby bez ohledu na stupeň jejich kriminálního ohrožení, a to především cestou sociální, kulturní a právní politiky. Primární prevence může být realizována v oblasti:

- sociální (výchova, vzdělání, zaměstnanost),
- situační (urbanistika – problém velkých sídlišť),
- viktimologické (informuje o případných nebezpečích).

b) Sekundární prevence

Sekundární prevence je orientována na potenciální pachatele (rizikové skupiny mládeže, alkoholiky a narkomany), na potenciální oběti (děti, ženy) a na kriminogenní situace jako jsou neosvětlená místa nebo místa, kde se koncentrují kriminální živly. Stejně jako prevence primární může být realizována v oblasti:

- sociální – zaměstnanost v konkrétním regionu

- situační – osvětlení tmavého prostranství a instalace kamer na takováto místa
- viktimologické – informuje určitou skupinu lidí o výskytu kriminální situace na určitém území (sídlišti, části obce)

c) Terciární prevence

Terciární prevence se zaměřuje především na předcházení kriminální recidivy konkrétního pachatele, které lze zabránit například pohrůzkou přísnějšího trestu nebo dozorem ze strany Probační a mediační služby. Tento druh prevence se ale zaměřuje i na předcházení viktimologické recidivy u konkrétní oběti, tedy usiluje o to, aby se určitá osoba nestala obětí opakovaně. Tomu napomáhá poradenská činnost, posttraumatická péče a další.

Prevence kriminality je důležitou součástí boje proti kriminalitě. Umožňuje předcházet vzniku kriminálních událostí, což má za následek zlepšení života i spokojenosti jedinců.

Další možností, jak se nestát pouhou obětí útočníka, je cvičit nějaký druh bojového sportu, umění nebo sebeobrany. To samo o sobě samozřejmě nezaručuje nepřemožitelnost ani vítězství v boji, ale alespoň to může pomoci zvýšit šanci na úspěšné odvrácení útoku.

Obránci, který jedná v nutné obraně a je znalý některé z forem sebeobrany, je často, v trestním řízení, přisuzováno jakési speciální postavení zejména při posuzování obranného jednání vůči útočnickovi. V případech ublížení na zdraví tyto schopnosti bývají následně využívány proti samotnému obránci, tedy ve prospěch útočníka, především k prokázání intenzivního excesu ve smyslu nepřiměřeně použitého prostředku k obraně (Sedlář, 2009).

Dle mého názoru by se mělo přistupovat k posuzování přiměřenosti obranného jednání vůči všem osobám bez rozdílu, ať již je obránce chráněného zájmu fotbalista, hokejista, cyklista nebo třeba osoba věnující se bojovému umění.

9. Použití automatických obranných systémů

Použití automatických obranných systémů souvisí s otázkou přípustnosti tzv. preventivní nutné obrany. Tou se rozumí příprava k odvrácení útoku, který sice ještě přímo nehrozí, ale v budoucnu by hrozit mohl (Janečková, 2015).

Automatickými obrannými zařízeními jsou myšlena taková zařízení, která jsou instalována předem, tedy preventivně a jejichž účelem je odrazit budoucí útok na určitém místě, a to bez součinnosti člověka, tedy obránce. Obecně tato zařízení nelze odmítat, ale musí splňovat zákonné požadavky kladené na jednání v nutné obraně:

- a) musí se aktivizovat jen v případě protiprávního útoku
- b) účinnost nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku (Vokoun, 2014).

Některé systémy se v praxi používají poměrně často, aniž by vyvolávaly pochybnosti o jejich přípustnosti. Mezi takovéto systémy může patřit opatření psa, který hlídá a chrání objekt před osobami, které by do něj mohly neoprávněně vniknout nebo zajištění ostrahy objektu pomocí bezpečnostní služby (Janečková, 2015).

Pozemek, který je střežen hlídacím psem, musí být dostatečně zabezpečen proti vniknutí a musí být opatřen varováním, které dá jasně na srozuměnou, že při vniknutí do objektu hrozí nebezpečí zranění. V opačném případě se majitel psa vystavuje možnosti vyloučení nutné obrany a postihu za civilní i trestní delikt (Divišová, 2013).

Zatímco splnění druhé podmínky nemusí činit problém, neboť je předem známo, jaké hodnoty jsou chráněny i účinnost instalovaného zařízení, problém může vyvolat podmínka první, tedy že se takové zařízení musí aktivizovat pouze v případě protiprávního útoku. Situace, kdy dítě přeleze plot pro zatoulaný míč, hasič vnikne do objektu kvůli požáru nebo turista vstoupí do lesního srubu, aby se ukryl před nepřízní počasí, se může proměnit v neštěstí (Vokoun, 2014).

Dle Janečkové (2015) je problematická otázka přípustnosti instalace obranných prostředků z hlediska jejich nastavení. Tato zařízení působí vůči útočníkovi samočinně, aniž by je obránce mohl ovládat nebo podstatně ovlivnit. Negativním důsledkem těchto systémů může být nejen ohrožení osob, které nejsou útočníky, ale i to, že nedodržují podmínku přiměřenosti. Nelze je jakýmkoli způsobem regulovat a nesplňují časovou

podmínku nutné obrany. K obraně pak dochází předčasně a motivem už není pouze se ubránit, ale i se vypořádat s útočníkem.

Dále autorka dodává, že přiměřenost obrany není závislá na použitém prostředku jako takovém, ale především na tom, jakým způsobem je tento prostředek použit, neboli jak tento prostředek zafunguje na základě jeho nastavení obráncem.

Použije-li pachatel k ochraně svého majetku nástražný výbušný systém, který se aktivuje automaticky po vniknutí jiné osoby do určitého objektu (např. po otevření dveří) a jehož účinky způsobí újmu na zdraví osoby, která vnikla do objektu, nejsou splněny podmínky nutné obrany podle § 13 (nyní § 29) TZ ani krajní nouze podle § 14 (nyní § 28) TZ (usnesení Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 6 Tdo 66/2007).

Kratochvíl (2012) uvádí, že instalace zabezpečovacích zařízení je přípustná pokud k jejich fungování a k poškození útočníka dojde při splnění všech podmínek nutné obrany, přičemž tyto podmínky je nutné zkoumat nikoliv k okamžiku instalace těchto zařízení, ale právě k okamžiku odvrácení konkrétního útoku pomocí již nainstalovaných zařízení. Pokud by tyto podmínky nebyly splněny, obránce by byl zpravidla odpovědný za nedbalostní trestný čin, protože úmysl ublížit osobě, která není útočníkem nelze zpravidla dovodit.

Český právní řád nevyžaduje, aby obránce byl na místě útoku v průběhu odvrácení přímo hrozícího nebo trvajících útoku. Není tedy nutné, aby se obránce střetl s útočníkem tvář v tvář, naopak je pro obránce velice vhodné se takovému útoku vyhnout a nevytvářet pro sebe zbytečná rizika (Janečková, 2015).

Divišová (2013) k tomuto dále uvádí, že preventivní obrana je obecně přípustná, pokud se obránce zásah realizuje v okamžiku přímo hrozícího nebo trvajících útoku, a to vůči útočníkovi. Přitom platí, že je splněna časová podmínka nutné obrany, i když obránce sám není na místě zásahu fyzicky přítomen.

Janečková (2015 s. 75) uvádí, že *podle ustálené judikatury samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku, proto obdobně nelze obecně vyloučit použití automatického obranného zařízení, a to ani ve formě nástražného zařízení.*

Přestože jsou automatické obranné systémy a jejich použití v mezích nutné obrany velice složitou a zatím i spornou problematikou, je nutné se ztotožnit s postojem Nejvyššího soudu a jeho stanoviskem k této problematice.

Instalace a použití automatického obranného systému, jehož účelem je odvrátit možný nebo předpokládaný budoucí útok na zájem chráněný trestním zákonem na určitém místě bez součinnosti obránce, samy o sobě nevylučují naplnění podmínek nutné obrany podle § 29 trestního zákona (stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. Tpjn 303/2008).

Systém, který se uvede v činnost automaticky po vniknutí útočnicka do chráněného objektu, však musí splňovat podmínky nutné obrany. Z toho důvodu musí být zabezpečen, aby se aktivoval jen proti přímo hrozícímu či trvajícím útokům na zájem chráněný trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku (stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. Tpjn 303/2008).

10. Nutná obrana v dalších zemích

a) *Nutná obrana v Německu*

Nutná obrana je v německém trestním zákoně, Strafgesetzbuch (StGB), BGBl. I S. 3322, který je účinný již od 1. ledna 1872, upravena v § 32 StGB takto:

(1) Kdo se dopustí činu, který vyžaduje nutnou obranu, nejedná protiprávně.

(2) Nutná obrana je obrana, která je nezbytná k odražení aktuálního nezákonného útoku od sebe nebo od jiné osoby.

Mezi základní předpoklady nutné obrany v německém právu se řadí aktuální nebo bezprostředně hrozící útok. Útok je aktuální tehdy, pokud se hrozba bezprostředně blíží, právě koná nebo ještě trvá. Vedený útok musí být protiprávní a stejně jako u nás nutná obrana proti jednání v nutné obraně není přípustná (Höller, 2016).

Zájmy chráněné zákonem jsou upraveny v § 34 německého trestního zákona. Patří sem veškeré individuální právní statky, jako jsou: život, tělo, svoboda, čest a majetek.

V Německu se zkoumá potřebnost obrany. Pokud má obránce na výběr, musí zvolit nejmírnější možný způsob obrany, avšak takový, aby útok jistě a bez rizika pro něj odvrátil (Lédl, 2014).

Zatímco český trestní zákoník nevyžaduje, aby obranné jednání bylo přiměřené, nesmí být pouze zcela zjevně nepřiměřené, německý trestní zákoník přiměřenost obrany vyžaduje. Obranné jednání přitom může být jak ofenzivní, tak i defenzivní a mělo by být schopné útok bezpečně a definitivně ukončit. Obránce musí při odvracení útoku použít relativně mírné prostředky, ale není povinen riskovat. Stejně tak obránce není povinen využít útěku, neboť právo nesmí ustupovat bezpráví (Höller, 2016).

Pokud někdo brání třetí osobu, platí pro něj stejná práva, jako kdyby bránil sám sebe. Tzv. pomoc v nouzi (Nothilfe) však nesmí být vnucena. Aby bylo možné použít nutnou obranu, musí být útok veden ze strany člověka. Útoky ze strany zvířat či věcí jsou řešeny podle německého občanského zákoníku. Pokud je však zvíře nebo věc použita člověkem k danému útoku (například poštvání zvířete na jinou osobu), je stejně jako v České republice možné nutnou obranu použít (Lanková, 2014).

V případě, že některá osoba překročí meze nutné obrany z důvodu zmatení, strachu nebo uleknutí, nebude takto jednající osoba potrestána. Ačkoli její jednání bylo protiprávní, je jí to dle § 33 německého trestního zákona prominuto. O nutné obraně ale nelze hovořit v případech, kdy někdo překročí meze přiměřenosti z důvodu hněvu, vzteku nebo bojového zápalu (Höller, 2016).

Otázku automatických obranných systémů řeší německý právní systém zásadou subsidiarity. Obranné mechanismy je možno užít tehdy, pokud útok nelze odvrátit jinak, tedy mírnějšími prostředky. Podmínku subsidiarity v nutné obraně však český právní řád nevyžaduje (Šámal, 2012).

b) Nutná obrana v Rakousku

Nutná obrana je v rakouském trestním zákoně, Strafgesetzbuch (StGB) StF: BGBl. Nr. 60/1974, který je účinný od 1. ledna 1975, upravena v § 3 StGB takto:

(1) Protiprávně nejedná ten, kdo použije pouze obranu, která je nezbytná k odvrácení aktuálního nebo bezprostředně hrozícího nezákonného útoku na život zdraví, tělesnou integritu, svobodu nebo majetek jeho samotného nebo jiné osoby. Takové jednání však není oprávněné, je – li zřejmé, že napadenému hrozí jen malá újma a obrana je vzhledem k síle útoku nepřiměřená (tzv. nepřístojná obrana).

(2) Kdo překročí oprávněnou míru obrany nebo použije zjevně nepřiměřenou obranu (odst. 1), stane – li se to toliko ze zděšení, strachu nebo vyděšení (astenického efektu), bude potrestán pouze tehdy, zakládá – li se překročení na nedbalosti a za tento nedbalostní čin hrozí trest.

Mezi základní předpoklady nutné obrany se v rakouském právu taktéž řadí aktuální nebo bezprostředně hrozící útok, čímž se rozumí prostorová a časová blízkost takového útoku. To znamená, že útok ještě nemusí být veden, ale musí existovat situace, v níž lze takový bezprostřední útok očekávat (Höller, 2016).

Nejvyšší soud Rakouska k tomuto uvádí: *V nutné obraně, která ospravedlňuje nezákonný útok, útok nemusí probíhat (být aktuální), stačí, že se bezprostředně blíží. Pak je to případ, kdy je obrana objektivně nutná, nebezpečí a tím nezbytnost obranné reakce jsou tudíž jednoznačné. Tohoto stadia může být dosaženo již během přípravy*

k útoku. Nutná obrana je přípustná už tehdy (ale i teprve), když nepřátelské chování ještě sice neznamená porušení zákona, ale může se v takové bezprostředně změnit.

Stejně jako u nás, je i nutná obrana v Rakousku zcela nepřípustná, pokud je útok zcela ukončen. Nutná obrana může být použita jak k vlastní obraně, tak i k obraně jiné osoby, pokud jsou ohroženy zájmy chráněné zákonem. Pro odvrácení útoku platí, že osoba nemusí čekat, až útočník zaútočí či ji vezme do sevření, ale pokud je situace na základě dosavadních událostí a okolností jednoznačná, může být tato osoba aktivní sama od sebe (Höller, 2016).

Mezi zájmy chráněné rakouským trestním zákonem patří pouze život, zdraví, tělesná nedotknutelnost, svoboda a majetek. Čest či manželský soulad k těmto zájmům nepatří.

Míra přípustné obrany se v Rakousku řídí nejen podle způsobu, síly a intenzity útoku, ale i podle prostředků, které má obránce pro svou obranu k dispozici. Pokud by ovšem obránce použil techniku, která by útočníka poškodila více než je nezbytné, jednalo by se o překročení mezí nutné obrany a obránce by se vystavil trestnímu postihu. Rakouský právní řád ovšem taktéž přihlíží ke stresové situaci, ve které se obránce během útoku nachází, a proto u něj nejsou z hlediska práva vyžadovány žádné složité úvahy (Höller, 2016).

V Rakousku, stejně jako v Německu a České republice neexistuje povinnost vyhnout se útočníkovi, je – li to možné. To je vyvozeno z toho, že nutná obrana znamená obranu, nikoliv zřeknutí se obrany. Stejně tak nikdo nemá povinnost vyhýbat se situacím či místům, ve kterých existuje vyšší riziko útoku, jako například vyhýbat se určitým oblastem nebo místům, v nichž často dochází ke rvačkám, ani vyhýbat se osobám se špatnou pověstí (Höller, 2016).

V případě, že je útočníkem dítě nebo osoba nezralá či duševně chorá, má obránce povinnost ustoupit, neboť tyto osoby podléhají zvláštní ochraně zákona. Naopak v případech, kdy je nutná obrana vedena proti útokům osob pod vlivem alkoholu či drog, je obrana přípustná v plném rozsahu, neboť se má za to, že takový člověk je mnohdy nebezpečnější než ten, kdo drogy či alkohol neužil (Höller, 2016).

O excesu z nutné obrany lze hovořit tehdy, když je míra oprávněné obrany pro danou situaci překročena. Zda se jedná o exces, je podle rakouského nejvyššího soudu, potřeba hodnotit z pohledu pachatele. Pokud došlo k překročení mezí nutné obrany z důvodu

zděšení, strachu nebo hrůzy, je pachatel odpovědný za nedbalostní trestný čin. Pokud ovšem pachatel překročil meze z důvodu pomsty nebo hněvu, bude stíhán za úmyslný trestný čin (Höller, 2016).

c) Nutná obrana na Slovensku

Po rozpadu České a Slovenské Federativní Republiky roku 1993 byl na území obou států účinný trestní zákon z roku 1961, který byl na Slovensku platný až do roku 2005. V tomto roce vešel v platnost nový Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., jehož systematika je v mnohém podobná systematické českého trestního zákona. Nutnou obranu proto nalezneme stejně jako v našem zákoně mezi okolnostmi vylučujícími protiprávnost.

Nutná obrana je upravena ve slovenském trestním zákoně, který je účinný od 1. ledna 2006, upravena v § 25 TZ takto:

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útokem na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku, zejména jeho způsobu, místu a času, okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo k osobě obránce.

(3) Ten, kdo odvrací útok způsobem uvedeným odstavci 2, nebude trestně odpovědný, pokud jednal v silném rozrušení způsobeném útokem, zejména v důsledku zmatku, strachu nebo úleku.

(4) Pokud se někdo vzhledem k okolnostem případu mylně domnívá, že útok hrozí, nevylučuje to trestní odpovědnost za čin spáchaný z nedbalosti, pokud omyl spočívá v nedbalosti.

Účelem nutné obrany na Slovensku je umožnit občanům podílet se na ochraně vlastních i cizích zájmů chráněných zákonem. Odvracet útok prostřednictvím nutné obrany je oprávněn kdokoliv, nejen ten, kdo byl bezprostředně napaden. Jednání v nutné obraně ve slovenském právním řádu vylučuje protiprávnost i trestní odpovědnost (Baláž, 2005).

Mezi podmínky nutné obrany na Slovensku patří:

- Obrana směřuje proti útoku na zájem chráněný trestním zákonem;

- Útok přímo hrozí nebo trvá;
- Obrana směřuje proti útočníkovi;
- Obrana není zcela zjevně nepřiměřená útoku, zejména k jeho způsobu, místu, času a okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka či k osobě obránce.

Z těchto podmínek nutné obrany vyplývá, že útok musí směřovat na zájem chráněný trestním zákonem. Tímto zájmem může být život, zdraví, majetek či další práva, jako je důstojnost a čest.

Ohledně časového vymezení útoku je slovenská úprava tohoto institutu shodná s úpravou českou. Útokem se rozumí útok přímo hrozící (ten, který má bezprostředně nastat) či trvajícím a útok může být způsoben jak jednáním, tak i opomenutím.

Obrana se musí odehrát v čase, kdy útok bezprostředně hrozil nebo trval. Předčasná obrana je důvodem k vybočení z mezí nutné obrany, stejně jako obrana proti útoku, který byl již ukončen (Baláž, 2005).

Zatímco první část druhého odstavce je shodná s českou úpravou, druhá část obsahuje demonstrativní výčet určitých okolností, dle kterých by se přiměřenost či nepřiměřenost měla posuzovat. Tedy, že obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená útoku, zejména k jeho způsobu, místu a času, okolnostem vztahujícím se k osobě útočníka nebo k osobě obránce. V našem pojetí tyto kategorie spadají pod pojem „způsob útoku“ (Tomášek, 2016).

Obrana musí být způsobilá spolehlivě útok odvrátit. To znamená, že musí být intenzivnější (ale ne zcela zjevně nepřiměřená), aby byl odpor útočníka překonán.

Baláž (2005) uvádí, že obránce je oprávněn způsobit útočníkovi i větší škodu, než která hrozila z jeho útoku, aniž by byly překročeny meze nutné obrany. V žádném případě ale nesmí být mezi hrozící a způsobenou škodou hrubý nepoměr, který se posuzuje jak z hlediska jednání, ale i z použitých prostředků.

Pokud někdo překročil meze nutné obrany vlivem silného rozrušení, zejména v důsledku zmatku, strachu nebo úleku způsobeného útokem nebude potrestán, z čehož vyplývá, že při posuzování trestní odpovědnosti se bude přihlížet k psychickému rozpoložení, ve kterém se obránce v důsledku protiprávního útoku nacházel (Lédl, 2014).

Čtvrtý odstavec upravuje putativní nutnou obranu, tedy obranu, kdy se obránce mylně domnívá, že útok hrozí. V případě, že nebyly překročeny meze této obrany, nejedná se o trestný čin úmyslný, ale zjišťuje se, není-li v tom, že správně nerozpoznal situaci, nedbalost (obránce sice nevěděl, že ve skutečnosti o útok nejde, avšak vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům měl a mohl rozpoznat, že jde jen o útok zdánlivý). Pokud zde není ani zavinění z nevědomé nedbalosti, nejde o trestný čin (Lédl, 2014).

V České republice se putativní obrana posuzuje podle zásad o skutkovém omylu (§ 18 odst. 4 trestního zákoníku).

Úprava excesů, tedy vybočení z mezí nutné obrany je shodná s českou úpravou. I zde se jimi má na mysli:

- exces intenzivní - obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku
- exces extenzivní - obrana, nebyla vykonána v čase, kdy útok přímo hrozil nebo trval (Baláž, 2005)

Obránce, který překročí meze nutné obrany, je trestně odpovědný za trestný čin, který spáchal. Spáchání trestného činu při odvracení útoku, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany, je polehčující okolností podle § 36 písm. i) (Lédl, 2014).

K polehčujícím okolnostem při překročení mezí nutné obrany přihlíží i český trestní zákoník v § 41 písm. g).

11. Závěr

Institut nutné obrany, ale i další okolnosti vylučující protiprávnost, jsou podle mého názoru nezbytnou součástí práva. Nutná obrana umožňuje jedincům i společnosti chránit si své zájmy v rámci svépomoci v oblastech, ve kterých zajišťuje ochranu zájmů zákon, tedy nahrazuje nedostatek ochrany ze strany veřejné moci.

S nutnou obranou může běžně přijít do styku i bezúhonný občan, při ochraně své osoby, svých blízkých či svého majetku. Z toho důvodu si myslím, že znát nutnou obranu i její meze je důležité pro každého člověka.

Teoretická úprava tohoto institutu dle mého názoru nepředstavuje velké problémy. Literatura je vcelku jednotná a shoduje se ve všech důležitých aspektech. V čem však vidím problém, je nejednotná interpretace a aplikace státních orgánů při řešení konkrétních případů, čehož důsledkem je především to, že člověk má malou právní jistotu, jak bude jeho obrana skutečně posouzena před příslušnými orgány. Často se totiž stává, že tentýž skutek je různými instancemi soudů posouzen různě, takže i člověk, který zná zákonné znění nutné obrany včetně všech jejích podmínek a mezí má velice malou jistotu, že jeho jednání, které on sám podle svého nejlepšího vědomí a svědomí považuje za přiměřené, bude opravdu příslušnými státními orgány posouzeno jako obrana nutná, a tedy beztrestná.

Proto musím souhlasit s advokátem Miloslavem Jančíkem (2016), který uvádí, že jednou ze základních zásad nutné obrany je premisa, že veškerá rizika a nebezpečí by měl nést útočník. Toto však není úplně vždy respektováno ze strany orgánů činných v trestním řízení a nezřídka dochází ke zbytečné následné perzekuci obránce na úkor útočníka, který jako pachatel trestného činu má obvykle "svá práva" zatímco obránce obvykle z pohledu orgánů činných v trestním řízení překračuje rámec nutné obrany, a teprve soudy, mnohdy až odvolací, napravují tento pokřivený pohled na věc. Moderní pojetí nutné obrany by dle Jančíka (2016) mělo respektovat skutečnost, že je to útočník, kdo vyvolal svým jednostranným jednáním situaci, za které bylo použito nutné obrany, a proto by se ustanovení § 29 trestního zákoníku mělo uplatňovat co nejvýrazněji a nejdříve.

Přestože právní úprava nutné obrany čítá pouze dva odstavce, velké množství informací je obsaženo v právně nezávazných judikátech. Pro laickou veřejnost je ovšem judikatura spíše nedostupnou součástí práva, což může být jedním z důvodů, proč tento institut bývá veřejností často nepochopen.

Jak jsem již uváděla výše, institut nutné obrany zůstal již od roku 1993 v nezměněné podobě. Nyní se ovšem projednává návrh novely, která by mohla v této problematice přinést zásadní změny. Celý tento návrh je přílohou číslo 1 mé bakalářské práce.

Seznam použitých zdrojů

- 1) BALÁŽ, P., 2005. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Bratislava: Veda. s. 444. ISBN 80-224-0876-X
- 2) ČERNÝ, V., 2007. Řeč těla. Brno: Computer press. s. 254. ISBN 978-80-251-1658-6
- 3) ČIHOUNKOVÁ, J., 2013. Kriminologie [online]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 2019-02-04]. Dostupné z: <http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/osobnost>
- 4) DIVIŠOVÁ, Z., 2013. Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana [online]. epravo.cz, [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>
- 5) DOUGHERTY, M., J., 2013. Sebeobrana: boj beze zbraně. Praha: Grada Publishing. s. 320. ISBN 978-80-247-4676-0
- 6) FENYK, J., et al., 2010. Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou I. Praha: Linde. s. 1317. ISBN 978-80-7201-802-4
- 7) HÖLLER, J. et al., 2016. Sebeobrana pro ženy a dívky. Praha: Naše vojsko. s. 192. ISBN 978-80-206-1588-6
- 8) HULMÁK, M. et al., 2014. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3013). Praha: C. H. Beck, s. 2046. ISBN 978-80-7400-287-8
- 9) CHMELÍK, J., 2009a. Rukověť trestního práva hmotného a procesního. 2. vydání. Praha: Linde. s. 288. ISBN 978-80-7201-778-2
- 10) CHMELÍK, J. et al, 2009b. Trestní právo hmotné, Obecná část. Praha: Linde. s. 296. ISBN 978-80-7201-785-0
- 11) JANČÍK, M., 2016. Základy nutné obrany a krajní nouze. [online]. cs.army-club.net, [cit. 2019-04-5]. Dostupné z: <http://cs.army-club.net/clanek/zaklady-nutne-obrany-a-krajni-nouze-18>

- 12) JANEČKOVÁ, E., 2015. Právní aspekty sebeobraný. Praha: Wolters Kluwer. s. 172. ISBN 978-80-7478-760-7
- 13) JELÍNEK, J. et al., 2017. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. vydání. Praha: Leges. s. 976. ISBN 978-80-7502-236-3
- 14) KRATOCHVÍL V. et al., 2012. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck. s. 961. ISBN 978-80-7179-082-2
- 15) KUČHTA, J., 1999. Nutná obrana. Brno: Masarykova Univerzita. s. 218. ISBN 80-210-2198-5
- 16) KUČHTA, J. et al., 2009. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck. s. 656. ISBN 978-80-7400-047-8
- 17) LANKOVÁ, J., 2014. Pojetí nutné obrany v České republice, Německu a USA. Brno. Diplomová práce MU.
- 18) LÉDL, R., 2014. Trestněprávní institut nutné obrany. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni
- 19) MILLER, R., KANE, L., 2018. Přiměřená sebeobrana. Efektivní rozhodování v násilné situaci. Praha: Mladá fronta. s. 288. ISBN 978-80-204-5038-8
- 20) NÁCHODSKÝ, Z. 2006. *Nebojte se bránit*. Praha: Armex publishing. s. 336. ISBN 80-86795-43-8
- 21) NOVOTNÝ, F. et al., 2010. Praktikum trestního práva hmotného. 2. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. s. 194. ISBN 978-80-7380-252-3
- 22) PERNECKÁ, S., SOLNIČKA, P., 2014. Inteligentní sebeobrana pro každého. Bratislava: Cad press. s. 208. ISBN 978-/0-88969-58-7
- 23) SEDLÁŘ, T., 2009. Nutná obrana. České Budějovice. Bakalářská práce. PF JU a VŠE v Praze.
- 24) SCHELLE, K. et al., 2007. Právní dějiny. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 1134. ISBN 978-80-7380-043-7

- 25) SVATOŠ, R., 2012. Kriminologie. Plzeň: Aleš Čeněk. s. 290. ISBN 978-80-7380-389-6
- 26) ŠÁMAL, P. et al., 2012. Trestní zákoník I § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. s. 1464. ISBN 978-80-7400-428-5
- 27) ŠÁMAL, P. et al., 2014. Trestní právo hmotné. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer. s. 1040. ISBN 978-80-7478-616-7
- 28) TOMÁŠEK, M., 2016. Nutná obrana – komparace se zahraniční úpravou. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni.
- 29) VANDUCH, P., 2011. Trestní zákoník s komentářem. Olomouc: Anag, s. 1367. ISBN 978-80-7263-677-8
- 30) VÍT, M., et al. 2012. Základy osobní sebeobrany. [online] Brno: Masarykova Univerzita. [cit. 2019-01-25] ISBN 978-80-210-5784-5 Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/fsps/ps11/sebeob/web/pages/strategie_a_taktika.html#cyklus_konfliktu
- 31) VOKOUN, R., 2014. Okolnosti vylučující protiprávnost. In: ŠÁMAL, P. et al., Trestní právo hmotné 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer. s. 209-227. ISBN 978-80-7478-616-7
- 32) Česká republika. Listina základních práv a svobod, 1992. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 1, s. 17. ISSN 1211-1244
- 33) Zákon číslo 40/2009 Sb., trestní zákoník, 2009. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 11, s. 354, ISSN 1211-1244
- 34) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, 1961. [online]. [cit. 2018-03-20]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 66, s. 513. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>
- 35) Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, 1950. [online]. [cit. 2018-02-20]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 39, s. 213. Dostupné z: <http://odboj.jicinsko.cz/zdroje/zakony/086503.htm>

- 36) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon. 1961. [online]. [cit. 2019-01-22]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 65, s. 465. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-140>
- 37) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. 2012. [online]. [cit. 2019-02-01]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 33, s. 1025. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
- 38) Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. 1964. [online]. [cit. 2019-01-25]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 19, s. 201. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-40>
- 39) Strafgesetzbuch. Německý trestní zákoník. 1871. [online]. [cit. 2019-02-22]. In: *Sbírka zákonů SRN*, částka I, s. 3322. Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>
- 40) BGBl Nr. 60/1974, Strafgesetzbuch. Rakouský trestní zákoník. 1974. [online]. [cit. 2019-02-27]. Dostupné z: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb>
- 41) Zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon. 2005. [online]. [cit. 2019-03-19]. In: *Sbírka zákonů Slovenské republiky*, částka 129/2005, s. 1. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>
- 42) Sněmovní tisk 39., 2017. [online]. [cit. 2019-03-15]. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?t=39&o=8>

Judikatura

- 43) Stanovisko trestního kolegia NS ČR, sp. zn. Tpjn 303/2008, ze dne 30. 9. 2009
- 44) Rozsudek NS ČR ze dne 24. 10. 2001, sp. zn. 5 Tz 189/2001 (T 320/2002)
- 45) Usnesení NS ČR ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. 11 Tdo 1376/2005 (T 863/2006)
- 46) Nález ÚS ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 317/01 (Sb. ÚS sv. 28 č. 116 s. 17; SR 12/2002 s. 76)

- 47) Usnesení NS ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007 (T 987/2007)
- 48) Rozsudek NS ze dne 23. 9. 1969, sp. zn. 7 Tz 67/69 (R 7/1970)
- 49) Rozhodnutí NS SSR ze dne 14. 3. 1975, sp. zn. 1 To 18/75 (R 25/1976)
- 50) Rozhodnutí NS ČSR ze dne 13. 2. 1978, sp. zn. 11 To 1/78 (R 18/1979)
- 51) Rozhodnutí NS SSR ze dne 14. 5. 1982, sp. zn. 6 Tz 30/82 (R 12/1983)
- 52) Usnesení NS SSR ze dne 14. 1. 1987, sp. zn. 1 To 66/86 (R 8/1988)
- 53) Usnesení NS ČR ze dne 28. 4. 1990, sp. zn. 11 To 27/90 (R 36/1991)
- 54) Usnesení VS v Praze ze dne 3. 11. 1993, sp. zn. 1 To 55/93 (R 16/1994/I; PR 4/1995/I s. 162)
- 55) Usnesení MS v Praze ze dne 19. 12. 1994, sp. zn. 7 To 202/94 (R 47/1995; SR 6/1995 s. 127)
- 56) Usnesení KS v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 1996, sp. zn. 4 To 360/96 (R 47/1997)
- 57) Nález ÚS ze dne 1. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 433/02 (Sb. ÚS sv. 33 č. 49 s. 11)
- 58) Usnesení NS ČR ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 5 Tdo 162/2007 (R 20/2008)

Přílohy

Příloha č. 1 – Pozměňovací návrh ke sněmovnímu tisku 39

Obrázky

Obrázek č. 1 - Cyklus konfliktu. Dostupné z:<https://www.ftvs.cuni.cz/FTVS-2126.html>

Příloha č. 1

POZMĚŇOVACÍ NÁVRH KE SNĚMOVNÍMU TISKU 39

(návrh poslanců Tomia Okamury, Radima Fialy a dalších na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů)

Předkládá: Radek Koten, předseda výboru pro bezpečnost

VARIANTA 1:

V čl. I se dosavadní text označuje jako novelizační bod 2 a před něj se vkládá nový novelizační bod 2, který zní:

„2. V § 29 odstavec 2 zní:

„(2) Ten, kdo páchá trestný čin proti zájmu chráněnému trestním zákonem, si je vědom svého jednání a rizika, které tímto postupuje, a musí počítat s možnými následky, které mohou vzniknout, pokud se ten, proti němuž je trestný čin páchán, bude bránit. V tomto případě má ten, kdo je cílem trestného činu, nebo proti němuž je trestný čin páchán, právo na obranu všemi dostupnými a legálními prostředky. Právo na použití všech legálních a dostupných prostředků neplatí, přestalo-li hrozit přímé trvalé ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem.“.

Odůvodnění:

Návrh směřuje k dosažení stavu, aby se řádným životem žijící lidé, kteří platí daně, vychovávají své děti a pečující o své rodiny a svůj majetek, se nemuseli obávat bránit sebe a své blízké před násilníky páchajícími vůči nim a jejich majetku trestnou činností. Navíc by tato díkce měla v praxi potlačit obavy z toho, aby při použití institutu nutné obrany měl obránce již při obraně samotné obavy z její nepřiměřenosti, neboť tato obava může způsobit v daném okamžiku neúčinnost této obrany. Návrh si klade za cíl co nejvíce kompenzovat na straně obránce útok, který bývá nečekaný, způsobí úlek, stres, napětí a další velmi negativní psychické stavy, které útok způsobí.

Navrhuje se tedy zavést do českého právního řádu jednak významné posílení zásady, kterou lze laicky pojmenovat „můj dům, můj hrad“ a současně rozšíření této zásady v plném rozsahu i na všechna jiná prostranství, ať již veřejná nebo neveřejná. Tím se významně odlišuje od varianty č. 2, která je v tomto pojata restriktivněji. Hlavním cílem varianty I. je zajistit oprávněným osobám vyšší míru bezpečnosti nejen v oprávněně užívaných místech, zajištěných proti neoprávněnému vniknutí, ale v plném rozsahu i kdekoli na veřejnosti. Obránci proti útoku má poskytnout ve srovnání se současným právním možnost uplatnění převahy nad útočníkem a tím učinit obranu efektivní. Varianta tedy významně posiluje obráncovo postavení. Důsledky z uplatněné nutné

obranu pak přenáší v době trvajících útoku prakticky v plném rozsahu na osobu útočníka.

Předpokládaný hospodářský a finanční dosah na státní rozpočet, rozpočty státních fondů, rozpočty krajů a obcí: navrhovaná úprava nemá žádný přímý ani nepřímý dopad na státní rozpočet, ani na rozpočty krajů a obcí.

Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána: navrhovaná právní úprava není v rozporu s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, neboť tuto neupravují, návrh není ani v rozporu s komunitárním právem EU, tyto věci ponechává právo EU v působnosti národních normotvoreb.

Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky: navrhovaná úprava není v rozporu s ústavním pořádkem České republiky.

Vyznačení navrhované změny v platném znění zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů:

§ 29

Nutná obrana

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

(2) Ten, kdo páchá trestný čin proti zájmu chráněnému trestním zákonem, si je vědom svého jednání a rizika, které tímto postupuje, a musí počítat s možnými následky, které mohou vzniknout, pokud se ten, proti němuž je trestný čin páchán, bude bránit. V tomto případě má ten, kdo je cílem trestného činu, nebo proti němuž je trestný čin páchán, právo na obranu všemi dostupnými a legálními prostředky. Právo na použití všech legálních a dostupných prostředků neplatí, přestalo-li hrozit přímé trvajících ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem.““.

VARIANTA 2:

V čl. I se dosavadní text označuje jako novelizační bod 2 a před něj se vkládá novelizační bod 1. který zní:

„1. V § 29 se doplňuje odstavec 3, který zní:

„(3) O nutnou obranu se naopak jedná, je-li obrana vedena vůči osobě, která neoprávněně vnikla do cizího obydlí za použití násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí nebo překoná-li překážku, jejímž účelem je zabránit vniknutí, pokud takové jednání může vyvolat u obránce oprávněnou obavu z ohrožení života či zdraví jeho nebo jiné přítomné osoby.““.

Odůvodnění:

Vzhledem k stále narůstající agresivitě pachatelů trestné činnosti, kteří při vnikání do soukromých prostorů mnohdy ani neberou na zřetel, je-li v nich někdo přítomen, při rozsáhlé možnosti takových pachatelů se ozbrojit, zdaleka nejen střelnými zbraněmi, za využití momentu překvapení ze strany útočníků, či přečíslení případných obránců z jejich strany, vyvstává logická otázka rozšíření možnosti a rozsahu tzv. nutné obrany vyplývající historicky z platného právního rámce, zejména pak § 29 zákona č. 40/2009 Sb. V tomto případě se jedná o tzv. zásadu "Můj dům, můj hrad". Jejím hlavním smyslem je zajistit oprávněným osobám vyšší míru bezpečnosti v oprávněně užívaných místech, zajištěných proti neoprávněnému vniknutí, při sjednání dostatečné právní jistoty, zejména pro osoby potenciálních obránců. Je třeba zdůraznit, že se zdaleka nejedná pouze o případné užití střelné zbraně, ale o obecné užití termínu nutné obrany, např. prostřednictvím použití zbraně v nejširším možném kontextu. V takovém případě pak útočník na sebe bere riziko, že vyvolá-li odůvodněnou obavu z ohrožení zdraví či života oprávněné osoby, bude se tato bránit, a to účinně avšak bez případné sankce ze strany státu. I když lze konstatovat, že takové riziko bere útočník na sebe vždy i v současné úpravě, kdy je však dána určitá právní nejistota obránce.

Změna zákona má pak sloužit k uznání takové obrany jako obrany nutné, za situace, kdy v nechráněném prostoru by se o nutnou obranu jednat nemuselo. Zejména jde o formulaci přímo hrozící nebo trvající útok, kdy obránce, dle stávající úpravy, např. ve svém domě, musí nejprve čekat, než bude útočníkem přímo napaden, nechce-li riskovat trestní postih. Za vhodný příklad lze použít i například střelbu skrze vnitřní dveře na útočníka, který již do chráněného prostoru pronikl. Zároveň příslušný text návrhu novelizace řeší i otázku, kdy by byl útok veden proti jiné přítomné osobě a obránce by zasahoval v její prospěch.

Text návrhu novelizace pak řeší i možnost případného zneužití, kdy vyžaduje tzv. oprávněnou obavu, kterou stávající trestně právní praxe zná, např. z pohrůžky násilí. O takovou oprávněnou obavu by se např. nemohlo v žádném případě jednat při vedení obrany na velmi vysokou vzdálenost nebo proti prchajícímu útočnickovi.

Příslušný návrh novelizace přímo neřeší charakteristiku, o jaký prostor se má jednat, zda o dům, byt, garáž nebo oplocený pozemek. Lze konstatovat, že na všech těchto položkách předmětného demonstrativního výčtu míst by k podobné nutné obraně mohlo dojít, stejně jako i na jiných. Rozhodnutí o tom, zda se jedná či nejedná o nutnou obranu, je pak nezbytné svěřit soustavě soudů České republiky, jako instituce jediné povoláné k takovému výkladu.

Současný právní vývoj ve smyslu příslušné judikatury se vyvíjí podobným směrem, tedy stále vyšším respektováním práv obránce, a smyslem návrhu této novely zákona není takovému vývoji bránit či s ním polemizovat, ale naopak jej dostatečně upřesnit i nejširší veřejnosti, a to jak obráncům, tak i útočnickům. V případě přijetí příslušné novelizace zákona lze pak očekávat nejen vyšší uvědomělost potenciálních obránců, ale také zejména možná důkladnější zvažování důsledků ze strany potenciálních pachatelů, kdy ochrana života a zdraví má vždy prioritu před ochranou majetku. Text navrhované novelizace pak odpovídá i obdobné právní úpravě mnoha vyspělých zemí, členy Evropské unie rozhodně nevyjímaje.

Předpokládaný hospodářský a finanční dosah, zejména na státní rozpočet, rozpočty krajů a obcí Navrhovaná úprava nemá žádná přímý ani nepřímý dopad na státní rozpočet, ani na rozpočty krajů a obcí.

Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána Navrhovaná právní úprava není v rozporu s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, neboť je neregulují.

Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky Navrhovaná úprava není v rozporu s ústavním pořádkem České republiky.

Vyznačení navrhované změny v platném znění zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů:

§ 29

Nutná obrana

(1) Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem.

(2) Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

(3) O nutnou obranu se naopak jedná, je-li obrana vedena vůči osobě, která neoprávněně vnikla do cizího obydlí za použití násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí nebo překoná-li překážku, jejímž účelem je zabránit vniknutí, pokud takové jednání může vyvolat u obránce oprávněnou obavu z ohrožení života či zdraví jeho nebo jiné přítomné osoby.